

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

СКОРОХОД ОЛЕКСАНДРА ВІТАЛІЇВНА

Допускається до захисту:

завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин, кандидат
економічних наук, доцент

_____ Марія ШКУРАТ
«_____» _____ 2026 р.

Виклики та перспективи економічної інтеграції в країнах Азії

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Освітньо-професійна програма «Міжнародний бізнес. Бізнес-переклад»

Кваліфікаційна (бакалаврська) робота

Науковий керівник:

Марія ШКУРАТ, доцент кафедри
міжнародних економічних відносин,
кандидат економічних наук, доцент

підпис

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали / за шкалою ЄКТС / за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

АНОТАЦІЯ

Скороход О. В. Виклики та перспективи економічної інтеграції в країнах Азії. Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини». Освітня програма «Міжнародний бізнес. Бізнес-переклад». Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2026.

У роботі досліджено особливості розвитку економічної інтеграції в країнах Азії, проаналізовано діяльність провідних інтеграційних об'єднань регіону та вплив Всеосяжного регіонального економічного партнерства (ВРЕП/RCEP) на формування сучасного торговельно-економічного простору. Визначено роль Китаю, Японії та Індії в інтеграційних процесах, виявлено основні бар'єри поглиблення регіональної співпраці, зокрема геополітичні суперечності, нерівномірність економічного розвитку та інституційні відмінності. На основі проведеного аналізу обґрунтовано стратегічні напрями подальшого розвитку економічної інтеграції в Азії та окреслено перспективи розширення співробітництва в торговельній, інвестиційній, технологічній і цифровій сферах.

Ключові слова: економічна інтеграція, ВРЕП, АСЕАН, Азія, геополітика, регіоналізм, торговельна угода.

65 с., 7 табл., 5 рис., 1 формула, бібліограф.: 44 найм.

Skorokhod O. V. Challenges and Prospects of Economic Integration in Asian Countries. Specialty 292 «International economic relationships». Educational Program «International business. Business transactions». Vasyl' Stus Donetsk National University. Vinnytsia, 2026.

The thesis investigates the specific features of economic integration development in Asian countries, analyzes the activities of the region's leading integration blocs, and examines the impact of the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) on the formation of the modern trade and economic environment. The roles of China, Japan, and India in integration processes are defined, and the main barriers to deepening regional cooperation are identified, including geopolitical contradictions, uneven economic development, and institutional differences. Based on the conducted analysis, the strategic directions for the further development of economic integration in Asia are substantiated, and the prospects for expanding cooperation in trade, investment, technological, and digital spheres are outlined.

Keywords: economic integration, RCEP, ASEAN, Asia, geopolitics, regionalism, trade agreement.

65 p., 7 tabl., 5 fig., formula 1, bibliography: 44 items.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	7
1.1 Сутність та рівні міжнародної економічної інтеграції.....	7
1.2 Еволюція та моделі інтеграції в Азійському регіоні	10
1.3 Методи оцінки ефективності регіональних торговельних угод	17
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНИЙ СТАН ТА ДИНАМІКА ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В АЗІЇ	22
2.1 Ключові інтеграційні об'єднання регіону	22
2.2 Вплив ВРЕП (RCER) на трансформацію азійського економічного простору	27
2.3 Роль провідних економік (Китай, Японія, Індія) в інтеграційних ініціативах	34
РОЗДІЛ 3 ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОГЛИБЛЕННЯ АЗІЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	40
3.1 Основні бар'єри та виклики	40
3.2 Вплив геополітичного протистояння на економічну єдність регіону	46
3.3 Перспективи та стратегічні пріоритети розвитку.....	52
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Азійський регіон є одним із найдинамічніших центрів світової економіки: на початку 2020-х років його частка у глобальному ВВП перевищила 40%, а питома вага у світовій торгівлі сягнула близько 35% [18]. Підписання у 2020 р. та набрання чинності з 1 січня 2022 р. Всеосяжним регіональним економічним партнерством (ВРЕП/RCEP) – найбільшою у світі угодою про вільну торгівлю, що охоплює 15 держав із сукупним ВВП близько 30% від світового – ознаменувало нову фазу регіональної інтеграції в Азії [1; 14].

Водночас поглиблення інтеграційних процесів відбувається в умовах наростаючої геополітичної турбулентності. Торговельна та технологічна війна між США і Китаєм, розпочата у 2018 р., призвела до введення взаємних тарифів на товари загальною вартістю понад 500 млрд доларів і суттєвої реструктуризації глобальних ланцюгів постачання [40]. Пандемія COVID-19 2020–2022 рр. додатково оголила вразливість регіональних виробничих мереж, прискорила процес «дистанціювання» від надмірної залежності від єдиного постачальника та посилила стимули до регіональної диверсифікації. Стратегія «China+1», згідно з якою транснаціональні корпорації паралельно розміщують потужності в Індії, В'єтнамі та Індонезії поряд з Китаєм, стала домінуючою відповіддю бізнесу на ці виклики.

Суперечливість сучасного моменту полягає в тому, що інтеграційний імпульс ВРЕП реалізується на фоні фрагментації міжнародного порядку, конкуренції паралельних ініціатив (КТПП/СРТРР, ІРЕФ, ФОІР) та стратегічної автономії Індії – найбільш населеної держави світу, яка у 2019 р. відмовилась від участі у ВРЕП. Усе це формує складну, багатовимірну картину азійської інтеграції, що потребує глибокого і комплексного наукового аналізу.

Проблематика азійської економічної інтеграції знайшла відображення у роботах провідних зарубіжних дослідників: Б. Балаші (теорія рівнів інтеграції), П. Кругмана (нова теорія торгівлі), С. Армстронга та П. Дрісдейла (архітектура ВРЕП), Т. Лі та Н. Рочи (кількісна оцінка ефектів ВРЕП), К. Джексон та О.

Шепотила (гравітаційна модель для Східної Азії). В українській науці дана тематика розглянута у працях Ю. Г. Козака, Д. Г. Лук'яненка, А. А. Мазаракі. Втім, комплексного дослідження, що поєднує теоретичний аналіз з кількісними оцінками ефектів нинішніх угод та врахуванням геополітичного виміру, бракує – що й обумовлює актуальність та наукову новизну даної роботи.

Мета дослідження – комплексно дослідити сучасний стан, основні виклики та стратегічні перспективи економічної інтеграції в країнах Азії.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- розкрити сутність та рівні міжнародної економічної інтеграції на основі аналізу ключових теоретичних підходів;
- дослідити еволюцію та специфіку моделей інтеграції в Азійському регіоні у порівняльній перспективі;
- систематизувати методи кількісної оцінки ефективності регіональних торговельних угод;
- охарактеризувати ключові інтеграційні об'єднання Азіатського регіону та їхній сукупний економічний вплив.
- проаналізувати вплив ВРЕП на трансформацію азійського торговельного та інвестиційного простору;
- визначити роль провідних економік – Китаю, Японії та Індії – в інтеграційних ініціативах регіону;
- виявити основні структурні та інституційні бар'єри поглиблення азійської інтеграції;
- оцінити вплив геополітичного протистояння між США та Китаєм на економічну єдність регіону;
- визначити стратегічні перспективи та пріоритети розвитку азійської інтеграції на 2025–2035 рр.

Об'єктом дослідження є інтеграційні процеси в Азійському регіоні в умовах трансформації світового економічного порядку.

Предметом дослідження є виклики та перспективи економічної інтеграції в країнах Азії в сучасних геополітичних і економічних умовах.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає у систематизації та узагальненні теоретичних підходів до аналізу регіональної інтеграції, уточненні категоріального апарату щодо специфіки азійської моделі інтеграції та розробці аналітичної матриці оцінки викликів і перспектив поглиблення співробітництва.

Практичне значення результатів полягає в тому, що розроблені рекомендації щодо стратегічних пріоритетів азійської інтеграції можуть бути використані органами державного управління при формуванні зовнішньоекономічної стратегії, а також бізнес-структурами при оцінці ризиків та можливостей діяльності на азійських ринках.

Методи дослідження. У роботі застосовано загальнонаукові методи: аналізу і синтезу, індукції і дедукції, порівняльного та системного аналізу. Для кількісної оцінки використано гравітаційне моделювання, аналіз панельних даних, а також метод компаративного аналізу ключових показників торговельно-економічної діяльності.

Інформаційну базу дослідження склали офіційні статистичні дані АСЕАН, Азійського банку розвитку (АБР), МВФ та СОТ; тексти міжнародних угод (ВРЕП, КТПП); аналітичні матеріали McKinsey Global Institute, Національного бюро азійських досліджень; наукові публікації у рецензованих міжнародних виданнях (Scopus, Web of Science) за 2015–2025 рр.

Структура роботи. Кваліфікаційна (бакалаврська) робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 65 сторінок, у тому числі 7 таблиць, 5 рисунків. Список використаних джерел налічує 44 позиції.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

1.1 Сутність та рівні міжнародної економічної інтеграції

Міжнародна економічна інтеграція є одним із визначальних процесів розвитку сучасного світового господарства, що суттєво трансформує характер і географію міжнародного поділу праці, торговельних потоків та інвестиційних відносин. У широкому сенсі під економічною інтеграцією розуміють процес зближення, взаємопроникнення та зрощування національних відтворювальних процесів і формування на цій основі цілісних регіональних господарських комплексів [1, с. 45]. У вузькому, операційному сенсі інтеграція часто зводиться до усунення перешкод для міжнародного руху товарів, послуг, капіталу та праці між країнами-учасницями.

У науковій літературі склалось кілька конкуруючих теоретичних підходів до пояснення природи і рушійних сил економічної інтеграції. Неоліберальний (ринковий) підхід, представлений угорсько-американським економістом Белою Балашою, трактує інтеграцію насамперед як процес усунення дискримінації між господарськими одиницями різних держав шляхом лібералізації торгівлі. Б. Балаша у своїй фундаментальній монографії «Теорія економічної інтеграції» (1961) визначив її як «процес, що охоплює заходи, спрямовані на ліквідацію дискримінації між господарськими одиницями, що належать до різних національних держав» [2, с. 12].

Структуралістський підхід, на відміну від неоліберального, акцентує увагу на активній ролі держав та міжнародних інституцій у формуванні інтегрованого простору. З цієї точки зору, ринкові сили самі по собі недостатні для досягнення глибокої інтеграції, яка вимагає цілеспрямованих колективних дій, гармонізації регуляторних режимів та формування спільних інституцій. Даний підхід особливо релевантний при аналізі Економічної спільноти АСЕАН (АЕС), де

держави-члени активно координують регуляторну політику у фінансовій, транспортній та цифровій сферах [3; 6].

Функціоналістський підхід (Е. Хаас, Д. Мітрані) пояснює інтеграцію через поступове «перетікання» (spill-over) функцій від нижчих до вищих рівнів інтеграції: успішна співпраця в одній сфері (наприклад, торгівлі) створює стимули до розширення співробітництва в суміжних сферах (інвестиції, монетарна політика). Цей механізм добре ілюструє еволюцію АСЕАН від початкового безпекового форуму до повноцінної економічної спільноти [4; 6].

Ключовим теоретичним внеском у розуміння ефектів торговельної інтеграції є розроблена Дж. Вайнером концепція торговельного творення та торговельного відхилення. Торговельне творення (trade creation) відбувається, коли після формування митного союзу або ЗВТ вітчизняне, відносно неефективне виробництво замінюється імпортом від ефективнішого партнера-учасника угоди. Це підвищує добробут країн-членів. Навпаки, торговельне відхилення (trade diversion) виникає, коли імпорт від ефективних позаблокових виробників витісняється менш ефективними внутрішньоблоковими постачальниками лише внаслідок преференційного тарифного режиму. Баланс між цими двома ефектами визначає загальний вплив інтеграції на добробут [3].

Нова теорія торгівлі (П. Кругман, Е. Гелпман), що виникла у 1980-х рр., привнесла до аналізу інтеграції фактори ефекту масштабу, недосконалої конкуренції та диференціації продукту. Вона пояснює, чому країни з подібними чинниками виробництва активно торгують між собою (так звана внутрішньогалузева торгівля), і чому регіональна інтеграція може генерувати динамічні ефекти зростання через поглиблення спеціалізації та розширення ринків збуту [2]. Ця логіка особливо актуальна для Азії, де схожі за технологічним рівнем країни (Корея, Тайвань, Японія, Сінгапур) формують щільні регіональні виробничі мережі.

Концепція «нового регіоналізму» (Б. Хеттне, А. Содербаум, 1990-ті рр.) розширює розуміння інтеграції за межі суто торговельного виміру, включаючи соціальні, культурні, екологічні та безпекові аспекти. Новий регіоналізм, на

відміну від «старого» (що зосереджувався на тарифній лібералізації), акцентує на «глибокій інтеграції» (deep integration) – гармонізації за кордонних заходів регулювання (behind-the-border measures): стандартів, правил захисту інвестицій та інтелектуальної власності, державних закупівель [4]. Це повністю відповідає сучасному порядку денному ВРЕП та КТПП.

Базовою аналітичною рамкою для порівняльного вивчення регіональних інтеграційних об'єднань залишається п'ятирівнева класифікація Б. Балаші (1961), що утворює зростаючу за глибиною ієрархію форм інтеграції. Ця класифікація, незважаючи на понад 60-річну давність, зберігає свою актуальність як концептуальна схема і активно використовується у порівняльному аналізі сучасних РТА [1; 2].

Таблиця 1.1 – Рівні міжнародної економічної інтеграції за класифікацією Б.Балаші

№	Форма інтеграції	Основні характеристики	Інструменти реалізації	Приклади у світі	Приклади в Азії
1	Зона вільної торгівлі (ЗВТ)	Усунення тарифів і квот між членами; власна торг. політика щодо третіх країн	Двосторонні та плюрилатеральні угоди; правила походження	НАФТА/USMC А, ЄФТА, АСЗТСПТП	ЗВАТЄА (АФТА), ВРЕП, КТПП, угоди АСЕАН+1
2	Митний союз	Спільний зовнішній тариф (СЕТ) + ЗВТ	Єдиний митний тариф; спільна торг. політика	ЄС (до 1993), МЕРКОСУР, Митний союз ЄврАзЕС	Відсутній у чистому вигляді; елементи в АСЕАН
3	Спільний ринок	Митний союз + вільний рух чотирьох факторів (товари, послуги, капітал, праця)	Усунення нетарифних бар'єрів; визнання кваліфікацій	ЄЕЗ (ЄС + ЄЄА), Spacecom	Ціль АЕС Blueprint 2025 (в прогресі)
4	Економічний союз	Спільний ринок + гармонізація макроек. та монетарної політики	Координація бюджетних правил; єдина монетарна політика	ЄС (після Маастрихту)	Лише декларована мета деяких підгруп АСЕАН
5	Повна економічна і монетарна інтеграція	Єдина валюта, наднаціональні фінансові органи, спільна соціальна політика	Наднаціональні інституції з наднаціональними повноваженнями	ЄС (Єврозона, частково)	Відсутній; теоретична перспектива

Джерело: складено автором на основі [1; 2; 6]

Сучасна наукова дискусія навколо класифікації Балаші доповнюється розмежуванням між «дрібною» (shallow) та «глибокою» (deep) інтеграцією.

Якщо дрібка інтеграція обмежується усуненням прикордонних заходів (тарифів, квот), то глибока – охоплює гармонізацію внутрішнього регулювання, стандартів, правил у сфері конкуренції, державних закупівель та захисту інтелектуальної власності. Відповідно до сучасної термінології, РТА «першого покоління» (1950–1980-ті рр.) здебільшого належали до дрібких, тоді як угоди «нового покоління» (від 1990-х рр. – НАФТА, угоди ЄС нового типу, КТПП) є переважно глибокими. ВРЕП займає проміжну позицію: його тарифне покриття є глибшим порівняно з більшістю попередніх азійських угод, але регуляторна глибина помітно поступається КТПП [3; 6; 14].

Важливим аспектом теорії інтеграції є аналіз детермінантів вступу до РТА. Сучасні дослідники виокремлюють — економічні (масштаб ринку, компліментарність структур), інституційні (якість управління, верховенство права) та геополітичні (союзництво, безпекова залежність) чинники. Для азійського регіону, де геополітичні міркування часто домінують над суто економічними, аналіз цих чинників є особливо важливим [6; 27].

Таким чином, теорія міжнародної економічної інтеграції пропонує різноманіття аналітичних підходів, що взаємодоповнюють один одного. Для розуміння специфіки азійської інтеграції особливу цінність мають: концепція торговельного творення та відхилення Вайнера, нова теорія торгівлі Кругмана, концепція нового регіоналізму Хеттне, а також розмежування між дрібкою та глибокою інтеграцією. Усі ці підходи застосовуватимуться у подальшому аналізі.

1.2 Еволюція та моделі інтеграції в Азійському регіоні

Регіональна економічна інтеграція в Азії розвивалась за іншою траєкторією, ніж у Європі чи Латинській Америці. Якщо в ЄС процес рухався від загального ринку через митний союз до монетарного союзу за чіткою інституційною логікою неофункціоналізму, то азійська інтеграція спиралась на поступовий, прагматичний підхід, ринкові механізми і консенсусне прийняття

рішень [6]. В основі лежить принцип «АСЕАН-шляху» (ASEAN Way): незастосування сили, невтручання у внутрішні справи, прийняття рішень консенсусом і відмова від жорстких обов'язкових механізмів виконання. Цей принцип відображає глибоке занепокоєння країн-членів питаннями суверенітету, що є спадщиною колоніального минулого.

Концепція «відкритого регіоналізму» (open regionalism), інституціоналізована в рамках АТЕС/АРЕС з 1989 р., є ще однією визначальною рисою азійської моделі. На відміну від ексклюзивної моделі ЄС, відкритий регіоналізм передбачає, що преференції, надані партнерам по блоку, можуть поширюватись і на треті країни на принципі найбільшого сприяння. Така позиція пояснюється орієнтованістю азійських економік на глобальні ринки і побоюваннями щодо торговельного відхилення [1; 6].

Суттєвий внесок у розуміння азійського регіоналізму зробила також концепція «ринкового регіоналізму» (market-driven regionalism), розроблена Ричардом Болдвіном. Автор показав, що глобалізація виробничих ланцюгів сама по собі породжує «доміно-ефект» у торговельній лібералізації: коли одна країна відкриває свій ринок для конкурентів, ті вимагають аналогічних умов від третіх країн, і процес поширюється по всьому регіону. В Азії цей механізм особливо чітко простежується на прикладі ЗВТ між Китаєм і АСЕАН, яка спонукала Японію і Корею також підписати угоди з АСЕАН, аби не опинитись у дискримінаційному становищі на ринку Southeast Asia [2; 6].

Визначення поняття «регіон» у контексті економічної інтеграції також є предметом наукових дискусій. Традиційне географічне розуміння регіону як суміжного географічного простору сьогодні доповнюється функціональним та конструктивістським підходами. Функціональний підхід визначає регіон через інтенсивність взаємодії (торгові потоки, ПП, фінансові зв'язки), незалежно від географічної суміжності. Конструктивістський підхід наголошує на тому, що «регіонна ідентичність» є соціально сконструйованою і формується через спільний дискурс, символи та інституції. В Азії відсутня чітка «регіональна ідентичність» на кшталт «європеїзму» – натомість існують конкуруючі

ідентичності: «Південно-Східна Азія», «Східна Азія», «Індо-Тихоокеанський регіон». Ця фрагментованість регіональної ідентичності є одним із пояснень того, чому азійська інтеграція залишається «поверхневою» порівняно з ЄС, де «європеїзм» є потужним конструктивістським «клеєм» [4; 6].

Теорія раціональних очікувань і теорія ігор також мають значний евристичний потенціал для аналізу азійської інтеграції. З точки зору теорії ігор, рішення держави щодо участі в РТА є результатом стратегічної взаємодії в умовах невизначеності відносно намірів партнерів і наслідків угоди. Проблема «в'язня» (prisoner's dilemma) між країнами-потенційними членами РТА – кожна отримала б вигоду від відкриття ринків, але боїться односторонніх поступок – типова для переговорів в Азії. Механізмом виходу з цієї дилеми слугує «якір» у вигляді авторитетного переговорного форуму (АСЕАН) та тривалий переговорний процес (8 років для ВРЕП), що формує взаємну довіру через повторювану взаємодію [3; 6].

Розглядаючи інституційний дизайн азійських РТА, необхідно звернути увагу на вибір між «жорсткими» і «м'якими» механізмами виконання зобов'язань (enforcement mechanisms). ЄС обрав «жорсткий» підхід: рішення Суду ЄС є обов'язковими для виконання і підкріплені системою штрафів. ВРЕП, натомість, орієнтується на «м'який» підхід: медіацію і консультації з акцентом на досягнення взаємоприйнятних рішень без примусового виконання. Це відповідає духу «АСЕАН-шляху», але знижує довіру до угоди з боку інвесторів, які цінують передбачуваність і правовий захист. Розбудова системи вирішення інвестиційних спорів є одним із пріоритетів на майбутніх переговорних раундах [3; 14].

Нарешті, необхідно відзначити роль інституційного підходу (institutional economics) в аналізі регіональної інтеграції. З цієї точки зору, ключовим чинником успіху або невдачі інтеграційних проектів є якість інституцій: чіткість і передбачуваність правил, ефективність механізмів вирішення спорів, рівень корупції, верховенство права. Порівняльний аналіз інституційної якості в Азії (за індексами Світового банку Worldwide Governance Indicators) свідчить про

величезну диференціацію: від найвищих показників у Сінгапурі та Новій Зеландії до дуже низьких у Лаосі, М'янмі та Камбоджі. Ця диференціація є одним із ключових чинників, що обмежує можливості поглиблення інституційної інтеграції за зразком ЄС і пояснює перевагу гнучких, добровільних механізмів у рамках АСЕАН-підходу [1; 3].

Для системного розуміння траєкторії азійської інтеграції доцільно виокремити чотири основних етапи її розвитку.

Першим етапом є заснування АСЕАН та перші кроки лібералізації (1967–1997 рр.).

Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) була заснована 8 серпня 1967 р. підписанням Бангкокської декларації п'ятьма державами-засновниками: Індонезією, Малайзією, Філіппінами, Сінгапуром та Таїландом. Початково організація зосереджувалась передусім на питаннях регіональної безпеки, а не на економічній інтеграції. Лише у 1977 р. підписано першу Угоду про преференційну торгівлю АСЕАН (РТА), яка, однак, охоплювала лише обмежений перелік товарів і мала незначний практичний ефект. Справжній поштовх до торговельної лібералізації дало підписання у 1992 р. Угоди про Зону вільної торгівлі АСЕАН (ASEAN Free Trade Area, AFTA), яка передбачала зниження тарифів між членами до рівня 0–5% в рамках Спільного плану преференційних тарифів (CEPT) [5].

Другий етап це посткризова консолідація та формат АСЕАН+3 (1997–2010 рр.).

Азійська фінансова криза 1997–1998 рр. стала каталізатором якісно нової фази регіональної інтеграції. Глибока валютна та боргова криза в Таїланді, Індонезії, Кореї та інших країнах регіону виявила критичну вразливість до зовнішніх фінансових потрясінь і відсутність механізмів колективного реагування. Реакцією стало створення формату «АСЕАН плюс три» (АСЕАН+3 – з Китаєм, Японією та Республікою Корея) та укладення Чіангмайської ініціативи (2000 р.) – мережі двосторонніх своп-ліній центральних банків, трансформованої згодом у Чіангмайську ініціативу з мультилатералізації (СМІМ,

2010 р.) обсягом 240 млрд дол. [6]. Паралельно у 2001 р. Китай і АСЕАН оголосили про початок переговорів щодо ЗВТ, яка набула чинності у 2010 р. і стала першою угодою АСЕАН із зовнішнім партнером.

Фінансова криза 1997–1998 рр. мала також більш глибокий інтелектуальний і нормативний вплив на розуміння регіональної інтеграції в Азії. По-перше, вона виявила небезпеку надмірної відкритості рахунку капіталу за відсутності відповідних регуляторних і захисних механізмів – так звана «азійська дилема відкритості». По-друге, різка критика умов програм МВФ (вимоги щодо жорсткої монетарної політики та структурних реформ), сприйнятих як нав'язані Заходом і такі, що поглибили, а не пом'якшили кризу, спонукала азійських лідерів шукати регіональних, а не глобальних механізмів фінансової безпеки. Саме це стало головним мотивом для ініціативи Чіангмай і пізнішої Чіангмайської ініціативи з мультилатеризації (СМІМ). По-третє, криза посилила в регіоні переконання, що «азійські цінності» (консерватизм, ощадливість, пріоритет стабільності над короткостроковим прибутком) потребують власних регіональних інституцій, здатних захистити їх від волатильності глобальних ринків [6; 32].

Паралельно з міжурядовою інтеграцією у регіоні активно розвивається академічна та експертна дискусія щодо концепту «Азійської економічної спільноти» (Asian Economic Community, АЕС у широкому сенсі, не плутати з ASEAN Economic Community). Ряд вчених (Е. Акалал, М. Дроссос, 2020) розглядають ВРЕП як потенційний зародок такої спільноти – за умови суттєвого поглиблення зобов'язань і залучення Індії. Інші (Ганнон, Ронг, 2021) більш скептичні, вказуючи, що ВРЕП є, по суті, ЗВТ «старого покоління» з сучасними торговими нормами, але без реальної регуляторної конвергенції, необхідної для формування спільного ринку. Ця дискусія відображає фундаментальне питання про те, яку «кінцеву мету» (finalité) переслідує азійська інтеграція [1; 6; 14].

Третій етап – сплеск РТА та переговори щодо ВРЕП (2010–2021 рр.)

У цей період Азія пережила справжній «бум» двосторонніх угод про ЗВТ, що призвело до формування складної, перехресної мережі угод із різними

правилами і стандартами – феномену, який американський економіст Джагдіш Бгавааті назвав «ефектом спагеті боул» (spaghetti bowl effect). У 2010 р. набула чинності Всеосяжна зона вільної торгівлі АСЕАН (ASEAN Comprehensive Free Trade Area, ACFTA) між АСЕАН та Китаєм, а також угоди АСЕАН з Японією, Кореєю, Індією, Австралією та Новою Зеландією (формат «АСЕАН плюс один»). У листопаді 2011 р. на Балійському саміті АСЕАН оголосила про початок переговорів щодо ВРЕП [14]. Одночасно США просували Транс-Тихоокеанське партнерство (ТТП/TPP) – угоду з вищими стандартами щодо інтелектуальної власності, праці та захисту довкілля. Підписане у 2016 р., ТТП було відкинута президентом Трампом у січні 2017 р.; натомість решта 11 учасників підписали КТПП (CPTPP) у 2018 р. [4].

Паралельно з офіційними угодами у Азії розвивається і неформальна економічна інтеграція через потоки прямих іноземних інвестицій (ПІІ). За даними ЮНКТАД, азійські економіки є одночасно провідними реципієнтами і джерелами ПІІ у світі. У 2022 р. приплив ПІІ до Азії склав 662 млрд дол. (42% від глобального обсягу), з яких близько 180 млрд спрямувалось до АСЕАН – рекордний показник. Японські і корейські ТНК є провідними іноземними інвесторами в АСЕАН з 1980-х рр., формуючи вертикальні виробничі мережі в автомобілебудуванні та електроніці. Китай як інвестор в АСЕАН суттєво активізувався лише з 2010-х рр. і зараз входить до топ-5 донорів ПІІ для більшості членів блоку [7; 42].

Особливого аналітичного значення набуває дослідження кореляції між офіційними торговельними угодами (*de jure* інтеграція) та реальними торговельними потоками і ПІІ (*de facto* інтеграція). Низка досліджень (Пана, Шарп та ін.) показує, що для Азії розрив між *de jure* і *de facto* інтеграцією є особливо значним: компанії часто не використовують наявні преференції через складність правил походження, адміністративні витрати на отримання сертифікатів і невідповідність між реальними правилами та договірними. Рівень використання преференцій у рамках АФТА в середньому становить лише 25–40% від потенційного – набагато нижче, ніж у ЄС (понад 80%). Саме тому

включення до ВРЕП спрощених і уніфікованих правил походження є стратегічно важливим кроком [5; 6; 14].

Четвертий (сучасний) етап – ера ВРЕП і геополітична фрагментація (2022 р. – дотепер).

Набрання чинності ВРЕП з 1 січня 2022 р. ознаменувало початок нової ери. Водночас розрив між формальною інтеграцією та реальною економічною взаємодією поглиблюється під впливом геополітичного суперництва: торговельна та технологічна війна США–Китай, ризик «відв'язування» (decoupling) у сферах напівпровідників і критичних мінералів, конкуренція між ВРЕП і IPEF/FOIP розділяють регіон по геополітичних лініях розлому [40; 41].

Таблиця 1.2 – Порівняльна характеристика моделей регіональної інтеграції: Азія, ЄС та інші регіони

Критерій	Азійська модель (АСЕАН/ВРЕП)	Модель ЄС	Модель МЕРКОСУР	Модель НАФТА/USMCA
Рік заснування ключового об'єднання	АСЕАН – 1967; ВРЕП – 2022	1957 (ЄЕС), 1993 (ЄС)	1991	1994
Ядро управління	АСЕАН-централізм; ротаційне головування	Наднаціональні інституції (ЄК, ЄП, Рада ЄС)	Загальний ринок МЕРКОСУР; СМС	Трьохстороння комісія
Принцип прийняття рішень	Консенсус; «АСЕАН-шлях»	Кваліфікована більшість (ЄП); консенсус (Рада)	Консенсус	Переговори між урядами
Рівень інтеграції	ЗВТ (ВРЕП); елементи спільного ринку (АСЕАН)	Економічний та валютний союз; Шенген	Митний союз (частково)	ЗВТ+ (з регулятивними главами)
Підхід до лібералізації	Відкритий регіоналізм; поступовий підхід	Ексклюзивна глибока інтеграція	Вибіркова лібералізація	Секторна лібералізація
Роль НТБ	Зростає; акцент на регулятивній конвергенції	Спільне регулювання (єдиний ринок)	Часткова гармонізація	Узгодження стандартів (USMCA)
Механізм вирішення спорів	Медіація; обмежені юридичні механізми	Суд ЄС; ЄСПЛ	Трибунал МЕРКОСУР	USMCA Chapter 31; ICSID
Валютна координація	СМІМ своп-лінії; АВМІ	ЄВС / євро (Єврозона)	Відсутня (реальна)	Відсутня; долар де-факто

Джерело: складено автором на основі [1; 2; 4; 6]

Азійська модель інтеграції характеризується низкою специфічних рис, що суттєво відрізняють її від інших регіональних прикладів. По-перше, на відміну від ЄС, де інтеграція йшла «від інституцій до ринку», в Азії спостерігалась «зворотна» логіка: ринкова (*de facto*) інтеграція через транснаціональні виробничі мережі випереджала формальне (*de jure*) закріплення у вигляді угод. Японські ТНК сформували регіональні ланцюги постачання в автомобілебудуванні та електроніці ще у 1970–1980-ті рр., задовго до перших формальних угод. По-друге, центральне місце в архітектурі азійської інтеграції займає АСЕАН, яка виступає «ядром» (hub) переговорних форматів (АСЕАН+1, АСЕАН+3, ВРЕП) і намагається зберегти «АСЕАН-централізм» як протизвагу домінуванню великих держав – передусім Китаю.

По-третє, значна структурна асиметрія між членами АСЕАН (ВВП на душу населення від ~\$700 у М'янмі до ~\$65 000 у Сінгапурі) та між країнами ВРЕП загалом зумовлює необхідність широкого застосування спеціального та диференційованого режиму (SDT) для менш розвинених економік. Це ускладнює переговорний процес та обмежує глибину угод [5; 6]. По-четверте, ключова роль «де-факто» інтеграції через глобальні ланцюги доданої вартості (GVC) означає, що азійські виробничі системи часто глибше пов'язані між собою через торгівлю проміжними товарами, ніж це відображається у формальних угодах. За даними McKinsey, 57% азійської торгівлі є внутрішньорегіональною, а дві третини цієї торгівлі – проміжні товари [18].

1.3 Методи оцінки ефективності регіональних торговельних угод

Кількісна оцінка ефектів регіональних торговельних угод є ключовим завданням прикладної міжнародної економіки. Методологічний арсенал, що використовується у цій сфері, надзвичайно різноманітний: від відносно простих регресійних підходів до складних рівноважних моделей. Вибір методу визначається метою дослідження, доступністю даних та характером оцінюваних ефектів [3; 4].

Всі методи можна систематизувати за часовим виміром аналізу: *ex ante* (до підписання угоди, прогнозування) та *ex post* (після набрання чинності, оцінка реальних ефектів). *Ex ante* аналіз здебільшого використовує CGE-моделювання та гравітаційні моделі у прогностичному режимі; *ex post* аналіз – переважно гравітаційні регресії та метод різниці в різницях (DID). Обидва підходи мають свої переваги і широко застосовуються у дослідженнях ефектів ВРЕП та інших азійських угод [3; 11; 16].

Гравітаційна модель торгівлі (Gravity Model of Trade) залишається найбільш широко використовуваним інструментом для оцінки ефектів торговельних угод. Теоретичну підставу для структурної гравітаційної моделі закладено у роботах Я. Тінбергена (1962), а сучасний строгий теоретичний фундамент забезпечено Андерсоном та ван Вінкупом (2003). Сучасна специфікація гравітаційної моделі для оцінки ефекту РТА може бути представлена у вигляді:

$$\ln(X_{ij}) = \alpha + \beta_1 \cdot \ln(GDP_i) + \beta_2 \cdot \ln(GDP_j) + \beta_3 \cdot \ln(dist_{ij}) + \beta_4 \cdot RTA_{ij} + \gamma \cdot Z_{ij} + \mu_{ij} \quad (1.1),$$

де X_{ij} – двосторонній обсяг торгівлі між країнами i та j ; GDP – ВВП; $dist_{ij}$ – відстань; RTA_{ij} – бінарна змінна участі в спільній РТА; Z_{ij} – вектор контрольних змінних (спільний кордон, мова, колоніальні зв'язки). Коефіцієнт β_4 фіксує «ефект РТА» на двосторонню торгівлю. Сучасна практика використовує PPML-оцінювання (метод максимальної правдоподібності Пуасона), що коректно обробляє нульові торгові потоки та гетероскедастичність [3; 11]. Метод застосовано у дослідженні Джексон і Шепотила (2023) для аналізу ефектів Східноазійської інтеграції в умовах торговельної війни [11].

Метод обчислюваної загальної рівноваги (Computable General Equilibrium, CGE) моделює вплив зміни торговельної політики на рівень цін, обсяги виробництва, торгові потоки і добробут у всій економіці з урахуванням міжсекторних взаємозв'язків. Стандартна галузева модель GTAP (Global Trade

Analysis Project) охоплює 65 регіонів і 57 секторів, дозволяючи моделювати складні багатосторонні угоди. Для динамічних оцінок використовується GTAP-Dyn, що враховує акумуляцію капіталу та технологічні зміни в часі [3; 16].

У дослідженні Li та Rocha (2023) застосовано модель CGE «ENVISAGE» Світового банку для оцінки трьох сценаріїв впливу ВРЕП на доходи членів: (1) лише тарифна лібералізація $\rightarrow +0,21\%$ реальних доходів до 2035 р.; (2) тарифна лібералізація + ліберальні правила походження $\rightarrow +0,49\%$; (3) повний сценарій з урахуванням зростання продуктивності від зниження НТБ $\rightarrow +2,5\%$ [16]. Зіставлення сценаріїв переконливо демонструє, що визначальним чинником успіху ВРЕП є не тарифна лібералізація сама по собі, а «глибока» регуляторна інтеграція.

Метод різниці в різницях (Difference-in-Differences, DID) є популярним квазіекспериментальним підходом для ex post оцінки ефектів РТА та інших інтеграційних ініціатив. Він порівнює зміни у «лікувальній» групі (наприклад, торгівля між країнами-членами РТА після набрання чинності угодою) зі змінами у контрольній групі (торгівля між подібними країнами, що не беруть участі в угоді). Ключовим припущенням є «паралельні тренди» до набрання чинності угодою. У дослідженнях ефектів «Поясу і шляху» (BRI) метод DID широко застосовується для виокремлення причинно-наслідкового ефекту ініціативи від ендогенного відбору країн-партнерів [31].

Таблиця 1.3 – Порівняльна характеристика методів кількісної оцінки ефективності РТА

Метод	Теоретична база	Переваги	Обмеження	Типові дані	Застосування в Азії
1	2	3	4	5	6
Гравітаційна модель (OLS/PPML)	Тінберген (1962); Андерсон і ван Вінкуп (2003)	Доступність даних; гнучкість специфікацій; оцінка de facto ефектів	Ендогенність РТА; складність ідентифікації причинності	Двосторонні торгові потоки BACI/UN Comtrade	Джексон і Шепотило (2023) – ВРЕП; Luo et al. (2020) – ACEAN

Метод	Теоретична база	Переваги	Обмеження	Типові дані	Застосування в Азії
1	2	3	4	5	6
CGE (GTAP/ENVISAGE)	Загальна рівновага; Армінгтон	Системний аналіз добробуту; секторна деталізація; ex ante прогнози	Потребує обширних даних; чутливість до еластичностей; статична природа	GTAP Data Base; торговельна статистика	Li & Rocha (2023); Zhang et al. (2025) – ВРЕП; ADB – RCEP
DID (різниця в різницях)	Квазіексперимент; контрфактуальний аналіз	Оцінка причинності; відносна простота реалізації	Вимога «паралельних трендів»; правильний відбір контрольної групи	Панельні торгові/макродані	Qin et al. (2022); Zhou et al. (2023) – BRI
Часткова рівновага	Попит і пропозиція одного ринку	Простота; секторна точність; прозорість	Ігнорує міжсекторні ефекти	Галузеві торгові дані; тарифні ставки	Оцінка сільськогосподарських ефектів ВРЕП
Мікросимуляція	CGE + моделі домогосподарств	Аналіз розподільних ефектів; вплив на бідність	Дуже висока складність; потреба в мікроданих	HIES + GTAP	Li & Rocha (2023) – добробут груп населення

Джерело: складено автором на основі [3; 4; 11; 16; 20; 31]

Окремого розгляду потребує методологія оцінки нетарифних бар'єрів (НТБ), значення яких у сучасних торговельних угодах суттєво зростає. Стандартним підходом є розрахунок тарифного еквіваленту НТБ (ad valorem equivalent, AVE) на основі порівняння внутрішніх і міжнародних цін або методу «вартості торгівлі» (trade cost approach, Нові та Стурценеггер). Результати досліджень свідчать, що НТБ часто становлять еквівалент тарифу у 10–40% залежно від сектору – значно перевищуючи залишкові тарифи у більшості РТА [3; 16]. Саме тому зниження НТБ є ключовим чинником ефективності ВРЕП та угод нового покоління.

Слід також відзначити зростаючу роль оцінки динамічних ефектів інтеграції: зростання продуктивності через посилення конкуренції, трансфер технологій через іноземні прямі інвестиції (ППІ/FDI), ефекти навчання через ринок (learning-by-doing). Вимірювання цих ефектів ускладнюється їх

розтягнутістю в часі і труднощами ідентифікації. Тим не менш дослідження ВРЕП [16; 20] переконливо демонструють, що динамічні ефекти (насамперед через зростання продуктивності від зниження НТБ та покращення розподілу ресурсів) значно перевищують за масштабом статичні тарифні ефекти.

Висновки до розділу 1

У першому розділі було узагальнено теоретико-методологічні засади дослідження міжнародної економічної інтеграції. Визначено, що ключовими підходами до аналізу інтеграційних процесів є неоліберальний, структуралістський та функціоналістський, а серед основних концепцій – торговельне творення/відхилення (Дж. Вайнер), нова теорія торгівлі (П. Кругман) та «новий регіоналізм». Систематизовано рівні інтеграції за Б. Балашою, що дозволяє позиціонувати ВРЕП як зону вільної торгівлі з елементами «глибокої» інтеграції.

Встановлено, що азійська модель (відкритий регіоналізм, «АСЕАН-шлях», ринкова інтеграція) принципово відрізняється від європейської, що зумовлює специфіку функціонування ВРЕП. Проаналізовано еволюцію азійської інтеграції від заснування АСЕАН до сучасного етапу домінування ВРЕП.

Розглянуто методи кількісної оцінки ефективності регіональних угод – гравітаційне моделювання, CGE (GTAP), DID, – що дозволило обґрунтувати вибір інструментарію для подальшого аналізу ВРЕП. Загалом, розділ створив теоретичну базу для дослідження ефективності ВРЕП як ключового інтеграційного проекту в Азії.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ДИНАМІКА ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В АЗІЇ

2.1 Ключові інтеграційні об'єднання регіону

Азійський регіон є найбільш насиченим у світі за кількістю та різноманітням регіональних торговельних і економічних угод. Починаючи з 2000-х рр. кількість чинних РТА в Азійсько-Тихоокеанському регіоні зросла з 50 до понад 350, охоплюючи як двосторонні ЗВТ, так і широкі плурилатеральні угоди. Ключовим організаційним ядром азійської інтеграції залишається АСЕАН, навколо якої формується «хаб» широких регіональних угод [5; 6].

АСЕАН – Асоціація держав Південно-Східної Азії – заснована 8 серпня 1967 р. та поступово розширилась до 10 членів: Бруней (1984), В'єтнам (1995), Лаос і М'янма (1997), Камбоджа (1999). Організація пройшла шлях від переважно безпекового форуму до повноцінної економічної спільноти. Ключові економічні показники АСЕАН вражають своєю динамікою: ВВП блоку зріс з 2,5 трлн дол. у 2015 р. до 3,9 трлн дол. у 2024 р. при середньорічному темпі зростання 5,1%. АСЕАН стала 5-ою за розміром економікою у світі і, за прогнозами, увійде до топ-4 до 2030 р. [5; 43]. Населення блоку становить 680 млн осіб, середній вік – 30 років, що є значним демографічним активом.

Важливим структурним показником є динаміка внутрішньорегіональної торгівлі. У 2022 р. загальний обсяг торгівлі АСЕАН досяг рекордних 3,84 трлн дол. (+14,9% р/р). Частка внутрішньорегіональної торгівлі становила 21,8% від загального обсягу – це відносно стабільний показник порівняно з 22,3% у попередні роки [37; 38]. У 2023 р. загальна торгівля АСЕАН скоротилась на 7,4% до 3,56 трлн дол. під впливом глобального уповільнення, однак внутрішньорегіональна торгівля виявилась більш стійкою – її скорочення було менш вираженим (–4,2%) [38]. Китай залишився найбільшим партнером: 15,9% від експорту та 23,9% від імпорту АСЕАН у 2023 р. [12].

Таблиця 2.1 – Ключові інтеграційні об'єднання та ініціативи Азійського регіону (станом на 2025 р.)

Об'єднання / Ініціатива	Рік засн.	Членів	% світ. ВВП	% насел.	Рівень інтеграції	Характерна риса
АСЕАН/АЕС	1967	10	~5,5%	8,5%	Спільний ринок (у прогресі)	АСЕАН-централізм; консенсус
ВРЕП (RCEP)	2022	15	~30%	29%	ЗВТ (найширша у світі)	Єдині правила походження; перша ЗВТ Кит.–Яп.–Кор.
КТПП (CPTPP)	2018	12	~15%	6,5%	ЗВТ+ (глибока)	Високі стандарти; ІВ, праця, цифрова торгівля
АТЕС (APES)	1989	21	~60%	40%	Форум (без обов'язк. угоди)	Відкритий регіоналізм; США + Китай
ШОС	2001	10+	~30%	40%	Безпека + торгівля	Євразійський вимір; Китай, Індія, РФ
BRI (Пояс і шлях)	2013	149	н/д	75%	Інфраструктурна ініціатива	\$1,05 трлн інвестицій за 10 р.
IPEF	2022	14	~40%	28%	Рамкова угода (без тарифів)	США vs Китай; ланцюги постачання, цифра, клімат
СМІМ (фін. мережа безп.)	2010	АСЕАН+ 3	н/д	н/д	Своп-лінії ЦБ	\$240 млрд; антикризовий механізм

Джерело: складено автором на основі [1; 5; 6; 14; 28; 32]

АЕС Blueprint 2025 визначила п'ять ключових стратегічних напрямів розвитку Економічної спільноти АСЕАН на 2016–2025 рр.: (1) висока ступінь інтегрованості та злагодженості економік; (2) конкурентоспроможна, інноваційна та динамічна АСЕАН; (3) посилена зв'язність і галузева кооперація; (4) стійка, інклюзивна, орієнтована на людей та людиноцентрична АСЕАН; (5) глобально інтегрована АСЕАН. Станом на 2024 р. виконано понад 97% з близько 3 000 конкретних заходів АЕС Blueprint 2025 [43]. Однак рівень виконання значно варіюється залежно від сфери: найкращий прогрес – у лібералізації торгівлі товарами та послугами, найгірший – у свободі руху кваліфікованої робочої сили та гармонізації стандартів.

Реалізація АЕС Blueprint 2025 дозволила досягти значних результатів у конкретних вимірних показниках. У сфері лібералізації торгівлі товарами: середній тариф в АСЕАН для товарів зі Списку включення (CEPT-IL) знижено до 0,2% (2023 р.), а близько 99,2% товарних ліній мають нульову тарифну ставку

серед членів АСЕАН-6 (Бруней, Індонезія, Малайзія, Філіппіни, Сінгапур, Таїланд). Нові члени (В'єтнам, Лаос, М'янма, Камбоджа, CLMV) досягли 0% за ~98% товарних ліній. У сфері послуг: підписано понад 120 секторальних протоколів у 12 пріоритетних секторах (туризм, авіап перевезення, охорона здоров'я, логістика тощо). У сфері інвестицій: АСІА (ASEAN Comprehensive Investment Agreement, 2012) набула чинності, вводячи єдиний інвестиційний режим і захисні гарантії для інвесторів з країн-членів [5; 43].

Попри ці досягнення, реальна оцінка АЕС виявляє суттєвий розрив між формальними зобов'язаннями і реальним виконанням. Якщо у «м'яких» заходах (підписання протоколів, прийняття рамкових угод) виконання сягає 97%, то у «жорстких» вимірних результатах (частка внутрішньорегіональної торгівлі, мобільність кваліфікованої праці, гармонізація стандартів) прогрес є значно скромнішим. Частка внутрішньорегіональної торгівлі в АСЕАН стабілізувалась на рівні 21–23% протягом 2010–2023 рр. – набагато нижче 60+% в ЄС – і фактично не демонструє помітної тенденції до зростання. Мобільність кваліфікованої праці між країнами АСЕАН залишається мінімальною через визнання лише 8 «кваліфікаційних взаємних визнань» (MRA) у вузьких секторах [5; 38; 43].

Порівняльний аналіз АСЕАН із ЄС на конкретних показниках дає цінне розуміння обмежень азійської моделі. Якщо в ЄС частка внутрішньорегіональної торгівлі становить 63%, а частка внутрішньо-регіональних ПП – понад 50%, то в АСЕАН ці показники складають відповідно 22% і 21%. ЄС має функціонуючий спільний ринок із вільним рухом чотирьох факторів, єдиний ринок праці (реальна мобільність понад 3 млн громадян ЄС між країнами щорічно) і Шенгенський простір без паспортного контролю. Жоден з цих елементів не є навіть наближеною метою для АСЕАН у найближчі 10–15 років, що ілюструє принципову відмінність архітектурних амбіцій двох регіональних проєктів [1; 5; 6].

КТПП (Всеосяжне та прогресивне партнерство для Транстихоокеанського партнерства, СРТПР) набрало чинності у грудні 2018 р. після ратифікації першою

шісткою держав. Угода охоплює 12 членів (після приєднання Великої Британії у грудні 2023 р.) і встановлює більш високі стандарти порівняно з ВРЕП у таких сферах: захист інтелектуальної власності, трудові стандарти, захист довкілля, правила щодо державних підприємств і цифрова торгівля. Суттєвим є те, що КТПП не включає Китай (хоча той подав заявку у 2021 р.) і значно менший за масштабом порівняно з ВРЕП. Проте вища якість зобов'язань робить його більш привабливим для промислово розвинених країн [4].

Важливим контекстом для розуміння конкурентної динаміки ВРЕП і КТПП є аналіз двох угод з точки зору «глибини» зобов'язань у конкретних сферах. КТПП встановлює більш жорсткі стандарти у захисті прав інтелектуальної власності (включаючи захист фармацевтичних патентів та цифрових авторських прав), у трудових стандартах (включаючи заборону примусової праці та право на колективні переговори), у захисті довкілля (включаючи заборону субсидування нелегального промислу риби) та у регулюванні державних підприємств. ВРЕП, натомість, включає значно менш суворі положення у всіх цих сферах, що зумовлено включенням до нього Китаю, Лаосу, Камбоджі та М'янми – країн, які не готові брати такі зобов'язання [4; 14].

Аналіз торговельної статистики 2022–2023 рр. дозволяє також оцінити структурні зміни у торгівлі АСЕАН. За даними Секретаріату АСЕАН (2024), у 2023 р. товарна структура торгівлі АСЕАН характеризувалась переважанням машин та обладнання (37,2% від загального товарного обороту), мінеральних продуктів (18,5%), хімічних продуктів (11,3%) та сільськогосподарських товарів (8,9%). Основними торговельними партнерами АСЕАН у 2023 р. залишались: Китай (15,9% від сукупного торговельного обороту), США (10,3%), ЄС-27 (9,8%), Японія (7,8%), Республіка Корея (6,2%). Порівняно з 2015 р. частка Китаю зросла з 14,1% до 15,9%, тоді як частка Японії знизилась з 9,1% до 7,8% – відображаючи відносне посилення китайського й ослаблення японського позиціонування у регіоні [12; 37; 38].

Щодо ПІІ, то у 2022 р. АСЕАН залучила рекордні 224 млрд дол. прямих іноземних інвестицій – на 5,5% більше, ніж у 2021 р. Провідними реципієнтами

були Сінгапур (90,5 млрд), Індонезія (45,5 млрд), В'єтнам (17,9 млрд) та Малайзія (16,5 млрд). Топ-3 країни-донори ПІ до АСЕАН у 2022 р.: ЄС-27 (36,3 млрд), США (33,7 млрд) та Японія (21,6 млрд). Китай, попри загальне зростання, посів лише 5-е місце (15,2 млрд), що значно менше його ваги у торгівлі – свідчення того, що BRI-ПІ частково обліковуються у третіх юрисдикціях [7; 42].

АТЕС (АРЕС) об'єднує 21 економіку з сукупним ВВП близько 60% від світового. Унікальність АТЕС полягає в тому, що це єдиний формат, де за одним столом засідають США та Китай у контексті торговельно-економічного діалогу. Проте АТЕС функціонує виключно як консультативний форум без обов'язкових зобов'язань, тому його інтеграційний потенціал обмежений. Найважливіші рішення АТЕС («Богорські цілі» 1994 р. щодо вільної торгівлі в регіоні до 2010/2020 рр.) так і не були формально реалізовані [1; 6].

Ініціатива «Пояс і шлях» (Belt and Road Initiative, BRI), запущена Китаєм у 2013 р., хоча і не є торговельною угодою у традиційному розумінні, справляє потужний вплив на регіональну інтеграцію через будівництво інфраструктури та розширення фінансових зв'язків. За 10 років (2013–2023) Китай залучив 149 країн-учасниць і зафіксував кумулятивні зобов'язання на суму понад 1,05 трлн дол. США. Тільки у 2023 р. китайські компанії підписали контракти на 92,4 млрд дол. (212 угод у 61 країні) – на 18% більше, ніж у 2022 р. [28].

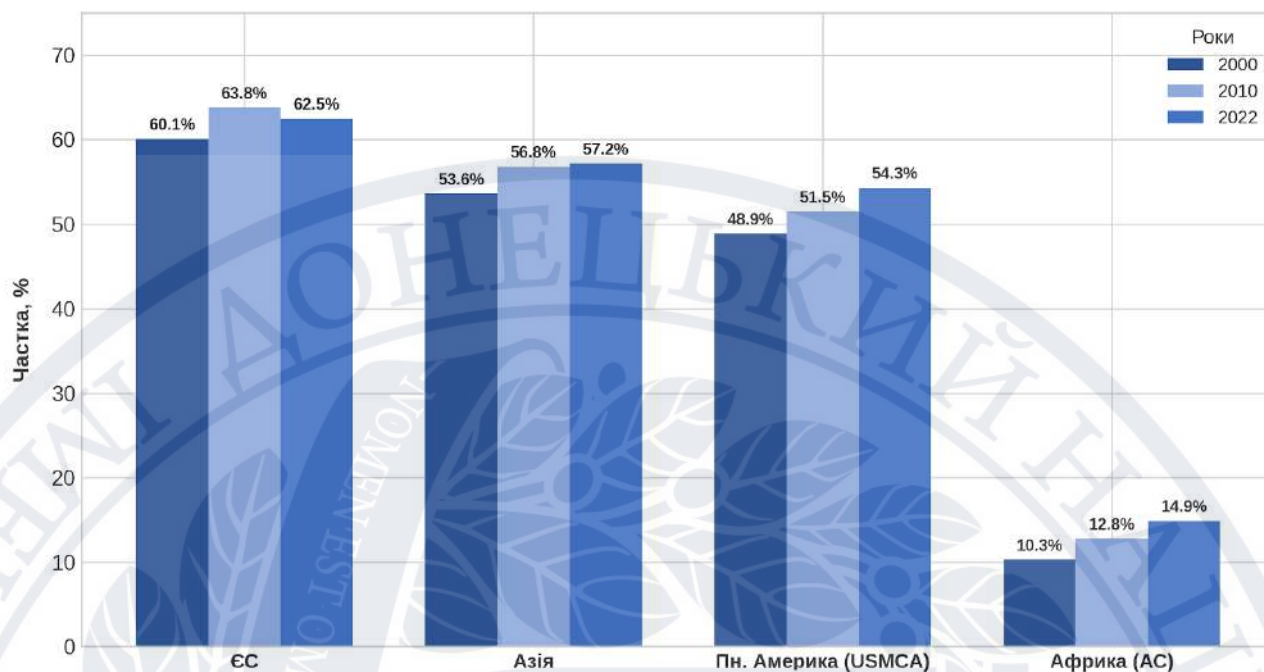


Рисунок 2.1 – Частка внутрішньорегіональної торгівлі провідних регіонів світу, 2000–2024 рр.

Джерело: складено автором за допомогою Excel на основі [42]

Оцінюючи загальну картину азійської регіональної архітектури, слід відзначити її принципово відмінний характер від ЄС: замість єдиного всеохоплюючого об'єднання у регіоні функціонує складна, багаторівнева мережа взаємопов'язаних і частково конкуруючих угод і форумів. Ця «мозаїчна архітектура» (mosaic architecture) і є відображенням відкритого регіоналізму та геополітичного різноманіття Азії. З одного боку, вона забезпечує гнучкість і можливість різних «швидкостей» інтеграції; з іншого – призводить до фрагментації, підвищення трансакційних витрат та складності регуляторного середовища [5; 6].

2.2 Вплив ВРЕП (RCEP) на трансформацію азійського економічного простору

Всеосяжне регіональне економічне партнерство (ВРЕП/RCEP) є безперечно найважливішою подією в азійській торговельній політиці за останні

десятиліття. Угода підписана 15 листопада 2020 р. на 37-му саміті АСЕАН у В'єтнамі і охопила всіх 10 членів АСЕАН та п'ятьох їхніх ключових партнерів: Китай, Японію, Республіку Корея, Австралію та Нову Зеландію. Переговори тривали 8 років (2012–2020) і включали 31 офіційний раунд та численні двосторонні консультації. Угода набрала чинності 1 січня 2022 р. для перших 10 ратифікуючих учасників [1; 14].

ВРЕП є найбільшою у світі угодою про вільну торгівлю за такими параметрами: за часткою у світовому ВВП (~30%, близько 26,2 трлн дол. у 2022 р.), за охопленням населення (~2,2 млрд осіб, або 29% населення Землі), а також за часткою у світовій торгівлі (понад 27%). Для порівняння, КТПП охоплює близько 15% світового ВВП, а USMCA – близько 28% [14]. Структурно ВРЕП є угодою «ЗВТ+»: вона передбачає ліквідацію приблизно 90% митних тарифів між членами протягом перехідного горизонту до 20 років та встановлює спільні правила у 20 розділах – від торгівлі товарами та послугами до електронної комерції, конкуренції, малого і середнього бізнесу, економічного співробітництва [1; 3].

Принципово важливою і концептуально новою рисою ВРЕП є уніфіковані правила походження товарів. До ВРЕП підприємства, що діяли в Азії, стикалися з різними, часто несумісними, правилами походження у різних двосторонніх угодах АСЕАН+1. ВРЕП запровадив єдині правила, що дозволяють компаніям акумулювати вміст (content) з усіх 15 країн-членів для досягнення преференційних порогів. Це суттєво спрощує доступ підприємств до преференційних тарифів і знижує «ефект спагеті боул» [1; 14].

Розглянемо детально торговельні ефекти ВРЕП у перші роки дії угоди. За даними секретаріату ВРЕП та Митного управління Китаю, торгівля між членами об'єднання зросла на 8,0% у 2022 р., хоча і поступалась темпам торгівлі членів ВРЕП з третіми країнами (+8,6%) [1]. Це відставання аналітики пояснюють початковим низьким рівнем використання ВРЕП підприємствами (у 2022 р. підприємства Китаю, Японії та Кореї використовували преференції ВРЕП лише у 5–10% транзакцій, що відповідає типовій практиці перших років дії нових угод

[29]). Торгівля Китаю з партнерами по ВРЕП зросла на 7,5% у 2022 р., на 5,3% у 2023 р. та на 4,3% у перші 10 місяців 2024 р. [29].

Для більш глибокого розуміння первинних ефектів ВРЕП важливо розглянути рівень використання (utilization rate) преференційних тарифів угоди. За даними урядів країн-членів та аналітичних центрів, у 2022 р. (перший рік дії) рівень використання тарифних преференцій ВРЕП підприємствами становив: у Японії – близько 7% від товарних позицій, в Кореї – 11%, у В'єтнамі – 14%, у Малайзії – 16%. Ці показники є типовими для першого року дії нової угоди і значно нижчими від потенційного максимуму. Головні причини низького utilization rate: 1) підприємства не мають достатньої обізнаності щодо можливостей ВРЕП; 2) адміністративні витрати на отримання сертифікатів походження є значними для малого бізнесу; 3) частина товарних потоків все ще регулюється угодами АСЕАН+1, що залишаються чинними паралельно з ВРЕП [1; 14; 29].

Позитивна динаміка можлива: за досвідом АФТА та АСЕАН+1-угод, рівень використання преференцій стабілізується на рівні 35–50% через 3–5 років після набрання чинності, коли підприємства адаптують свої ланцюги постачання до нових правил і адміністративні процедури спрощуються. Для порівняння: у ЄС рівень використання преференцій сягає 85–90%, що відображає зрілу систему взаємного визнання та глибоку інституційну вкоріненість єдиного ринку. Таким чином, реальний ефект ВРЕП на торгівлю буде наростати поступово протягом 5–10 років після набрання чинності, що відповідає прогнозам CGE-моделей [5; 14; 16].

Важливим механізмом реалізації потенціалу ВРЕП є так звана «кумуляція» (cumulation) – можливість враховувати вміст із різних країн-членів при розрахунку «місцевого вмісту» продукту. До ВРЕП підприємства могли акумулювати вміст лише з країн-членів конкретної угоди АСЕАН+1 (наприклад, лише з АСЕАН і Японії для Japan-ASEAN угоди). ВРЕП вводить «регіональну кумуляцію» для всіх 15 членів: компонент, виготовлений у Кореї, може бути включений до «регіонального вмісту» при визначенні преференційного статусу

готового виробу в Австралії. Це відкриває можливості для реорганізації виробничих ланцюгів на рівні всього ВРЕП-простору і є особливо цінним для електронних і автомобільних GVC [1; 14].

Таблиця 2.2 – Прогнозні ефекти ВРЕП для країн-членів при різних сценаріях (% від базового)

Сценарій	Зміна реальних доходів	Зміна торгівлі між членами	Примітка
1. Лише тарифна лібералізація	+0,21% до 2035 р.	+4,8%	Без НТБ та правил походження
2. Тарифи + ліберальні правила походження	+0,49% до 2035 р.	+6,3%	Включено ефект акумуляції вмісту
3. Сценарій 2 + зростання продуктивності від НТБ	+2,5% до 2035 р.	+12,3%	Повна оцінка «глибокої інтеграції»
Найбільші вигашиники (В'єтнам, Малайзія)	+4,8–5,0% (сц. 3)	Зростання ВЕД	Відносно більші вигоди малих відкритих економік
Оцінка ADB (агреговано)	+0,6% ВВП до 2030 р.	+\$245 млрд/рік	2,8 млн нових роб. місць у регіоні

Джерело: складено автором на основі [16; 7]

Важливим структурним наслідком ВРЕП є перша в історії угода, що юридично закріплює преференційні торговельні відносини між Китаєм, Японією та Республікою Корея – трьома найбільшими економіками Східної Азії. Попри тривалі двосторонні переговори про «тристоронню ЗВТ КНР–Японія–Корея» (що розпочались у 2012 р., але так і не завершилися), ВРЕП фактично реалізував цю мету «через АСЕАН» [1; 14]. Такий «АСЕАН-централізм» є свідомою архітектурною рисою: включення АСЕАН в центр угоди запобігає можливій двосторонній монополізації та зберігає «АСЕАН-агностицизм» щодо суперечностей між великими державами.

Дослідження Tang et al. (2025) на основі GTAP-аналізу виявило, що ВРЕП справляє диференційований вплив на ППІ залежно від країни та сектору. Для Китаю ВРЕП збільшує обсяг ППІ від партнерів по блоку на 7,3% за базовим сценарієм. Для менш розвинених членів (Камбоджа, Лаос, М'янма) ефект на ППІ

виявляється більш помірним (+3,1–4,5%), що пояснюється вищими бар'єрами для ПІІ у цих країнах поза межами тарифного регулювання [17].

Таблиця 2.3 – Обсяг взаємної торгівлі та прямих іноземних інвестицій у рамках ВРЕП (2024–2025 рр.)

Країна	ВВП 2025, трлн \$	Частка у ВВП ВРЕП	Торгівля з ВРЕП 2024, %	ПІІ з ВРЕП 2024, млрд \$	Основні сектори	Особливість позиції у ВРЕП
Китай	17,8	43,2%	+7,5%	~210	Електроніка, машини, хімія	Найбільший бенефіціар; ризик домінування
Японія	4,2	10,0%	+6,2%	~45	Авто, електроніка, фін. послуги	Автор вищих стандартів; балансує з КТПП
Рес. Корея	1,7	4,1%	+5,8%	~28	Напівпровідники, хімія, авто	Ключова ланка напівпровідн. ланцюгів
Австралія	1,7	4,1%	+5,1%	~18	Ресурси, АПК, LNG	Стратегія диверсифікації від Китаю
Нова Зеландія	0,25	0,6%	+3,8%	~3	Молочна продукція, м'ясо	Відносно менший гравець
В'єтнам	0,43	1,0%	+11,2%	~16	Електроніка, текстиль	Найбільший приріст торгівлі
Індонезія	1,39	3,4%	+6,8%	~14	Нікель, сировина, с/г	Центр нікелевих ланцюгів (EV)
АСЕАН-10	3,9	9,4%	різниться	~120	Різноманітна	Диверсифікований блок

Джерело: складено автором на основі [1; 7; 14; 17; 29; 37]

Дані таблиці засвідчують, що ВРЕП сформував чітку асиметричну структуру інтеграції. Попри значні відмінності в масштабах економік (від гігантського Китаю до невеликої Нової Зеландії), угода забезпечує синергію між ресурсними країнами (Австралія, Індонезія), технологічними лідерами (Японія, Корея), динамічними виробничими майданчиками (В'єтнам) та головним ринком збуту і капіталу в особі Китаю.

На графіку представлено прогнозний приріст реальних доходів країн-членів ВРЕП до 2030 року у відсотках.

Згідно з наведеними даними, найбільший відносний ефект від інтеграції отримають країни АСЕАН: лідерами за зростанням доходів є В'єтнам (+5,0%) та

Малайзія (+4,8%). Високі показники також прогножуються для Лаосу (+3,2%), Камбоджі (+2,9%) та М'янми (+2,4%). Натомість для найбільших економік об'єднання — Китаю (+0,8%), Японії (+0,7%) та Південної Кореї (+0,6%) — приріст буде мінімальним і коливатиметься на рівні середнього показника по ВРЕП, який становить 0,6% (рис 2.2).

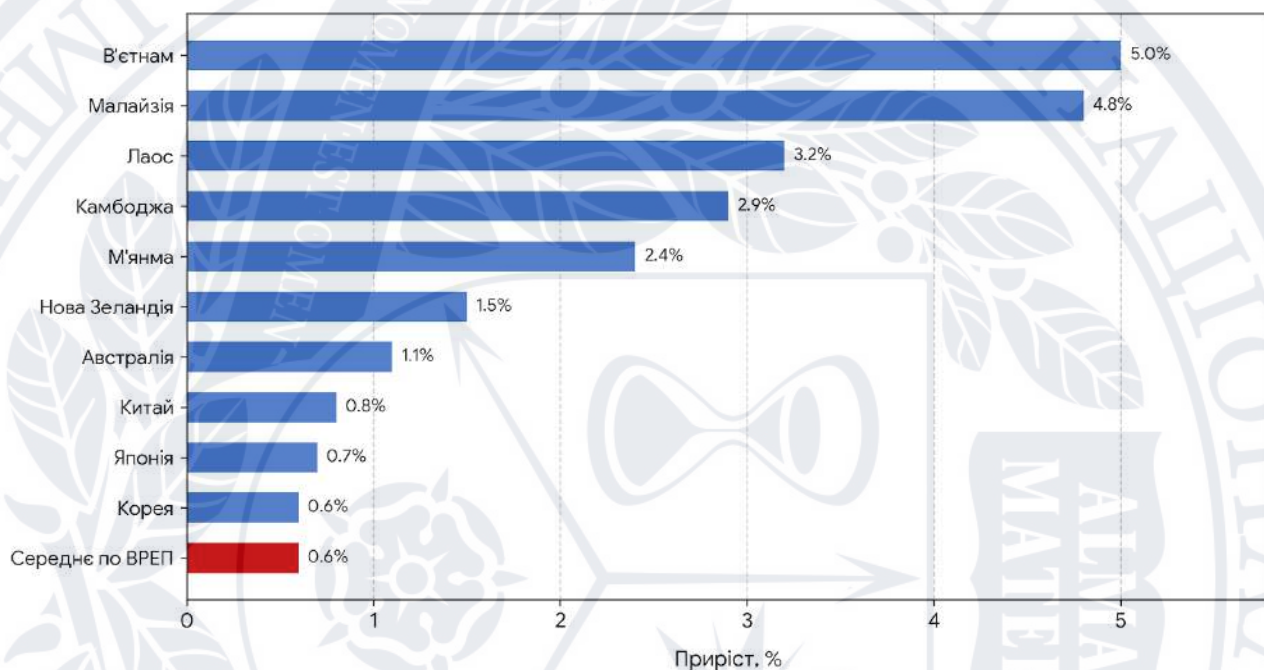


Рисунок 2.2. – Прогнозний приріст реальних доходів країн-членів ВРЕП до 2030 р., %

Джерело: складено автором за допомогою Excel на основі [16,7]

Не менш важливим є аналіз секторальних ефектів ВРЕП. Дослідження Zhang et al. (2025) з використанням GTAP-Dyn для сільськогосподарського сектору Китаю виявило, що зниження НТБ забезпечує 68,4% приросту сільськогосподарської торгівлі Китаю в рамках ВРЕП – значно більше, ніж тарифна лібералізація (31,6%). Зокрема, найбільший приріст очікується у торгівлі зерновими (+12%), молочною продукцією (+18%) та м'ясом (+11%) [20]. Для промислового сектору найбільші ефекти прогножуються в електроніці та автомобілебудуванні – галузях, де регіональні GVC є найбільш розгалуженими.

Аналіз торгівлі послугами у рамках ВРЕП виявляє суттєвий потенціал для поглиблення інтеграції. Попри те, що ВРЕП використовує «позитивний список» для лібералізації послуг (що обмежує реальний рівень відкриття ринку), угода охоплює широкий спектр секторів: фінансові послуги, телекомунікації, транспорт, будівництво, освіта, туризм. Обсяг торгівлі послугами між членами ВРЕП у 2022 р. склав близько 1,4 трлн дол. – або приблизно 30% від сукупної торгівлі послугами членів. Найбільшим постачальником послуг є Китай, однак за рівнем продуктивності у фінансових і бізнес-послугах лідирують Японія, Австралія і Сінгапур [3; 14].

Окремо слід виділити вплив ВРЕП на цифрову торгівлю та електронну комерцію. Розділ угоди щодо е-комерції забороняє стягнення мит за електронні трансмісії, зобов'язує сторони підтримувати безпаперові торговельні операції та визнавати електронну автентифікацію. Це особливо важливо для Азії, де платформи Alibaba (Taobao, Tmall), Lazada (Сінгапур), Shopee (Сінгапур), Tokopedia (Індонезія) формують потужну регіональну е-комерційну екосистему з обсягом ринку понад 220 млрд дол. у 2022 р. (для АСЕАН) і прогнозованим зростанням до 600 млрд дол. до 2030 р. Положення ВРЕП про е-комерцію, хоча і менш строгі, ніж у КТПП, закладають правову основу для регіональної цифрової інтеграції [6; 18; 14].

З точки зору впливу на регіональні ланцюги доданої вартості (GVC), ВРЕП відіграє роль «стабілізатора»: уніфіковані правила походження дозволяють компаніям планувати виробничі ланцюги на основі одного, а не 15 різних наборів правил. Гравітаційний аналіз, проведений Tang et al. (2025), свідчить про зростання участі членів ВРЕП у регіональних GVC після 2022 р.: індекс участі у GVC (GVC participation index) для АСЕАН-5 зріс у середньому на 2,3 в.п. у 2022 р. порівняно з 2019 р., що відображає переспрямування ланцюгів з глобального на регіональний рівень. Особливо помітне зростання для В'єтнаму (+4,1 в.п.) та Індонезії (+3,2 в.п.) [17; 41].

Дослідження Wu et al. (2022) зосередилось на аналізі потенціалу ВРЕП у сфері створення зайнятості. За їхніми оцінками, повноцінна реалізація угоди

може генерувати до 2,8 млн нових робочих місць у Китаї, Японії та Кореї протягом 2022–2030 рр., при цьому 60% з них – у секторі послуг, що є свідченням прискорення сервісизації регіональної економіки [36].

2.3 Роль провідних економік (Китай, Японія, Індія) в інтеграційних ініціативах

Три найбільші азійські економіки – Китай, Японія та Індія – формують якісно різні полюси притягіння в регіональному інтеграційному просторі. Їхня взаємодія та суперництво значною мірою визначають архітектуру і динаміку азійської інтеграції. Нижче наведено детальний аналіз інтеграційних стратегій кожної з цих держав.

Китай є найбільшим торговельним партнером АСЕАН з 2009 р. і беззаперечним домінантом за обсягами регіональної торгівлі. У 2023 р. частка Китаю у торгівлі АСЕАН становила 15,9% (експорт) та 23,9% (імпорт) [12]. Китай активно використовує три ключові інструменти регіональної економічної дипломатії. Перший – Ініціатива «Пояс і шлях» (BRI), яка за 10 років (2013–2023) охопила 149 країн та зафіксувала кумулятивні зобов'язання понад 1,05 трлн дол. (634 млрд – будівельні контракти, 419 млрд – прямі інвестиції) [28]. Географічно BRI концентрується на Південно-Східній Азії (найбільший реципієнт – Пакистан, за ним – Малайзія, Індонезія, М'янма).

Другий інструмент – активна участь та фактичне лідерство у ВРЕП. Китай виступив одним із головних рушіїв переговорного процесу і головним бенефіціаром угоди за абсолютними показниками. Водночас у 2021 р. Китай подав заявку на вступ до КТПП – ексклюзивнішої угоди з вищими стандартами. Хоча перспективи приєднання залишаються невизначеними (через спротив членів – Японії, Австралії), сам факт заявки свідчить про амбіції Пекіна закріпитись як «нормативного гравця» в регіональній архітектурі [16; 32].

Третій інструмент – «валютна дипломатія»: поширення використання юаня (RMB) у двосторонніх транзакціях з торговельними партнерами через

механізм своп-ліній та зусилля щодо включення RMB до кошика СДР МВФ (досягнуто у 2016 р.). Ці кроки є частиною ширшої стратегії «інтернаціоналізації юаня», що безпосередньо пов'язана з інтеграційними процесами [32].

Критики зазначають, що BRI породжує ризики так званої «боргової пастки» (debt trap diplomacy) для реципієнтів. Проте ця теза є дискусійною в академічному середовищі: ряд дослідників (Барма та ін., 2022; Гурма та ін., 2023) ставить під сумнів системний характер «боргової дипломатії», вказуючи, що реструктуризація боргу відбувається і в угодах небагатьох. Проблема реальних активів (Hambantota port, Laos railway) є більш конкретним приводом для занепокоєння [8; 33].

Еволюція BRI у другому десятилітті (BRI 2.0) демонструє певні корективи стратегії Пекіна: більший акцент на екологічній стійкості інвестицій («зелений шлях»), прозорості умов фінансування і залученні місцевих підрядників. Ці зміни є частково відповіддю на критику з боку реципієнтів і конкурентів (G7, Японія). У 2023 р. Китай оголосив про «Ініціативу з чистої енергії BRI», що передбачає переорієнтацію частини фінансування з вугільної генерації на сонячну та вітрову. Це відкриває нові можливості для ширшої регіональної кооперації у сфері «зеленої» інфраструктури, де BRI і конкуруючі G7-ініціативи (Partnership for Global Infrastructure and Investment, PGII) могли б теоретично взаємодоповнювати одна одну [28; 29; 39].

Варто також проаналізувати вплив торговельної та технологічної війни на інвестиційну стратегію Китаю в Азії. Обмеження на доступ китайських компаній до американських ринків капіталу і технологій (санкції на Huawei, SMIC, обмеження на напівпровідники) стимулювали Пекін посилити інвестування у «технологічну самодостатність» (technological self-reliance) та поглиблення зв'язків із азійськими партнерами. За даними McKinsey (2024), китайські ПІІ в АСЕАН зросли з 6 млрд дол. у 2015 р. до 15,2 млрд у 2022 р. – що відображає частковий «розворот на Схід» китайської інвестиційної стратегії. Ключовими секторами є: нікелева промисловість Індонезії (EV-батареї), текстиль В'єтнаму та Камбоджі, інфраструктура М'янми та Лаосу [18; 28].

Японія традиційно є провідним донором офіційної допомоги розвитку (ODA) в Азії, щорічно спрямовуючи понад 5 млрд дол. до країн АСЕАН та Індії. Ця допомога зосереджена на розвитку транспортної інфраструктури (залізниця, порти, автодороги), енергетиці та розвитку людського потенціалу. Японія позиціонує свій підхід до інфраструктури як «якісний» (quality infrastructure): заснований на принципах відкритості, прозорості, сталості боргу та відповідності міжнародним стандартам (OECD DAC) – на протидію критикованій непрозорості BRI [22; 36].

Стратегія «Вільний і відкритий Індो-Тихоокеанський регіон» (FOIP), оголошена Японією у 2016 р. і розширена у 2022 р., є головним стратегічним документом Токіо в Азії. Вона охоплює чотири виміри: (1) верховенство права і свобода судноплавства; (2) економічна процвітання через зв'язність і торгівлю; (3) мир і стабільність через партнерства у сфері безпеки; (4) залучення острівних держав Тихого океану. FOIP формально не є «анти-китайською» стратегією, однак на практиці є конкурентною відповіддю на BRI [22].

Японія відіграла вирішальну роль у збереженні та реструктуризації ТТП після виходу США у 2017 р. Саме японська дипломатія забезпечила підписання КТПП у 2018 р. між 11 країнами. В рамках ВРЕП Японія є другою за розміром ВВП економікою після Китаю і налаштована на те, щоб ВРЕП, попри нижчі стандарти порівняно з КТПП, еволюціонував у напрямку глибшої регуляторної конвергенції через механізм перегляду угоди кожні 5 років [4; 22].

Рішення Індії у жовтні 2019 р. вийти з переговорного процесу ВРЕП є одним із найбільш резонансних випадків «негативної» регіональної інтеграції. Нью-Делі мотивував свою позицію кількома ключовими аргументами: по-перше, побоюваннями щодо масивного ввезення китайських товарів, що може зруйнувати внутрішні ринки (загрозою «захоплення ринку»); по-друге, серйозним структурним торговим дефіцитом Індії з Китаєм (понад 70 млрд дол. щорічно); по-третє, вимогами щодо захисту сільськогосподарського сектору та аграрного населення (близько 60% трудових ресурсів); по-четверте,

побоюваннями щодо недостатності захисту у сфері послуг і захисту прав інтелектуальної власності [20; 21].

Водночас Індія активно розбудовує власну мережу двосторонніх торговельних угод: у 2022 р. підписано угоду з ОАЕ, у 2023 р. – з Австралією (Interim FTA), а переговори щодо угод з ЄС, Великою Британією та Канадою тривають. Ця стратегія «двосторонньої відкритості» при збереженні відстані від ВРЕП та КТПП відображає концепцію «стратегічної автономії» (strategic autonomy) Нью-Делі – прагнення зберегти максимальну свободу маневру між США та Китаєм, між Заходом та Глобальним Півднем [22; 34].

Перспективи повернення Індії до ВРЕП залишаються предметом активних дискусій. South Asian Voices (2025) відзначає, що з 2022 р. у Нью-Делі наростає усвідомлення того, що відстань від ВРЕП може коштувати Індії значних торговельних можливостей у контексті швидкого зростання регіонального ринку [21]. Комплексне CGE-дослідження Li & Rocha (2023) встановило, що включення Індії до ВРЕП додасть членам блоку ще 0,3–0,5 в.п. до зростання реальних доходів [16].

Таблиця 2.4 – Порівняльна характеристика інтеграційних стратегій Китаю, Японії та Індії (2024–2025 рр.)

Критерій	Китай	Японія	Індія
1	2	3	4
ВВП (2024), трлн \$	17,8	4,2	3,4
ВВП на душу нас., \$	12 600	33 800	2 400
Участь у ВРЕП	Так (ключовий гравець, 43,2% ВВП блоку)	Так (2-га за ВВП, ~10% ВВП блоку)	Ні (вийшла у 2019 р.)
Участь у КТПП	Кандидат (заявка 2021 р.; малоймовірно)	Так (ключовий архітектор)	Ні
BRI	Ініціатор; \$1,05 трлн за 10 р.; 149 країн	Конкурент: FOIP, Partnership for Quality Infra.	Відмовилась; CPEC заперечується
Торг. частка в АСЕАН (2024)	15,9% експ. / 23,9% імп. АСЕАН	~8%	~3%
ППІ в АСЕАН (2022)	~25 млрд \$	~32 млрд \$ (лідер)	~5 млрд \$

Критерій	Китай	Японія	Індія
1	2	3	4
Ключові форуми	ВРЕП, ШОС, БРІКС, АТЕС, G20	ВРЕП, КТПП, FOIP, G7, АТЕС	Quad, ШОС, БРІКС, IPEF, G20, Рух недержав
Стратегічна концепція	«Спільна доля» (community of shared destiny), BRI	FOIP; «якісна інфраструктура»; «проактивний пацифізм»	«Стратегічна автономія»; «Vasudhaiva Kutumbakam»
Головний виклик	Недовіра сусідів; торг. війна зі США; підозри щодо BRI	Демографія; дефляція; залежність від Китаю	Торг. дефіцит з Китаєм; інфраструктурні обмеження; «Cusp» позиція

Джерело: складено автором на основі [1; 12; 14; 21; 22; 28; 34; 37]

Інтеграційні стратегії Китаю, Японії та Індії у 2024–2025 рр. демонструють різні підходи до регіонального та глобального лідерства. Китай залишається найпотужнішою економікою серед трьох держав і активно просуває власну модель інтеграції через ініціативу BRI («Один пояс — один шлях») та участь у ВРЕП, де він є ключовим економічним центром. Пекін поєднує економічний вплив із концепцією «спільної долі людства», прагнучи посилити політичний та інфраструктурний вплив у країнах Азії, Африки та Латинської Америки. Водночас його стратегія стикається з недовірою сусідів, критикою BRI та загостренням суперництва зі США.

Японія реалізує більш ліберальну та партнерську модель інтеграції. Вона виступає одним із головних архітекторів КТПП та підтримує концепцію FOIP (вільний і відкритий Індо-Тихоокеанський регіон), просуваючи стандарти прозорості, безпеки та «якісної інфраструктури». Попри менші економічні масштаби, Японія залишається найбільшим інвестором в АСЕАН і використовує економічну дипломатію як інструмент зміцнення впливу. Основними викликами для Токіо є демографічне старіння, тривала економічна стагнація та залежність від китайського ринку.

Індія займає більш обережну позицію, дотримуючись принципу «стратегічної автономії». Вона відмовилась від участі у ВРЕП через побоювання

щодо посилення залежності від китайського імпорту, але активно бере участь у Quad, IPEF, БРІКС та G20. Нью-Делі прагне балансувати між Заходом і Глобальним Півднем, просуваючи концепцію «Vasudhaiva Kutumbakam» («Світ — одна родина»). Проте Індія поки поступається Китаю та Японії за рівнем економічної інтеграції й інвестиційного впливу через інфраструктурні проблеми та значний торговельний дефіцит із Китаєм.

Висновки до розділу 2

У другому розділі проаналізовано сучасний стан та динаміку інтеграційних процесів в Азії, визначено ключові об'єднання та оцінено вплив ВРЕП на трансформацію регіонального економічного простору.

Встановлено, що азійська інтеграційна архітектура має «мозаїчний» характер, де центральне місце посідає АСЕАН як організаційне ядро. Попри значний прогрес у формальній лібералізації (середні тарифи в АСЕАН знижено до 0,2%), реальна інтеграція залишається обмеженою: частка внутрішньорегіональної торгівлі стабілізувалась на рівні 21–23%, що суттєво поступається показникам ЄС (понад 60%). Це свідчить про переважання *de jure* інтеграції над *de facto*.

Доведено, що ВРЕП є наймасштабнішою ЗВТ у світі (~30% світового ВВП, 2,2 млрд населення), ключовою новацією якої є уніфіковані правила походження з регіональною кумуляцією. Прогнозні оцінки свідчать, що повна реалізація угоди (включно зі зниженням нетарифних бар'єрів) може забезпечити приріст реальних доходів членів до +2,5% до 2035 р., причому динамічні ефекти значно переважають статичні тарифні вигоди.

Виявлено, що провідні економіки регіону реалізують принципово різні інтеграційні стратегії: Китай — через BRI та лідерство у ВРЕП, Японія — через КТПП та FOIP як нормативну альтернативу, Індія — через стратегію двосторонньої відкритості поза ВРЕП. Це створює конкуренцію моделей, але й потенціал для взаємодоповнення.

РОЗДІЛ 3

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОГЛИБЛЕННЯ АЗІЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

3.1 Основні бар'єри та виклики

Незважаючи на значний прогрес азійської інтеграції та потужний формальний імпульс у вигляді ВРЕП, на шляху до реального поглиблення регіонального економічного простору залишається цілий спектр суттєвих бар'єрів. Комплексний аналіз цих перешкод є необхідною передумовою для розробки реалістичних сценаріїв подальшої інтеграції [3; 5; 6; 16].

Перше – структурна асиметрія та рівень розвитку. Азія – регіон надзвичайно широкого спектру рівнів економічного розвитку. У рамках ВРЕП ВВП на душу населення варіюється від 65 000 дол. у Сінгапурі до менш ніж 1 800 дол. у Камбоджі та 1 200 дол. у Лаосі – тобто розрив сягає 37 разів. Рівень розвитку промисловості, технологічного потенціалу, якості інституцій та доступу до фінансових ринків суттєво відрізняється між технологічними лідерами (Японія, Корея, Сінгапур) та найменш розвиненими державами АСЕАН (Камбоджа, Лаос, М'янма) [5; 6].

Ця асиметрія породжує декілька специфічних проблем для інтеграції. По-перше, уніфіковані стандарти і технічні вимоги, що відповідають можливостям розвинених членів, створюють непосильне навантаження для виробників з менш розвинених країн. По-друге, прискорена лібералізація загрожує витіснити менш ефективних внутрішніх виробників іноземними конкурентами, посилюючи соціальну напруженість. По-третє, відмінності в інституційній спроможності ускладнюють впровадження спільних регуляторних правил. Вирішенням слугує застосування принципу «спеціального та диференційованого режиму» (SDT) для менш розвинених членів – розширені перехідні терміни, гнучкі тарифні розкладки, підтримка нарощення потенціалу [5; 7].

Друге – нетарифні бар'єри як домінантна перешкода. Незважаючи на суттєве зниження митних тарифів у рамках АФТА та ВРЕП, нетарифні бар'єри

(НТБ) залишаються домінантним гальмом у реальній торгівлі. НТБ охоплюють надзвичайно різноманітний спектр заходів: технічні бар'єри у торгівлі (ТБТ) – вимоги до стандартів, маркування, пакування, сертифікації; санітарні та фітосанітарні заходи (SPS) – вимоги до харчової безпеки, ветеринарні та фітосанітарні стандарти; квотування та ліцензування; субсидії внутрішньому виробнику; обмежувальна практика державних закупівель; валютне регулювання [3; 5].

Дослідження Li & Rocha (2023) переконливо показало, що потенціал зниження НТБ є колосальним. При тарифній лібералізації додатковий прибуток членів ВРЕП становить лише 0,21%, тоді як при врахуванні зниження НТБ і зростання продуктивності цей показник зростає до 2,5% [16]. Це означає, що НТБ є у 10 разів потужнішим чинником, ніж залишкові тарифи. Гармонізація стандартів між членами ВРЕП є складним переговорним питанням, що вимагає значних ресурсів і часу – тим більше за умови 15 різних регуляторних режимів.

Третє – «Ефект спагеті боул» та складність правил походження. Феномен «ефекту спагеті боул» (spaghetti bowl effect), описаний Дж. Бгавааті, набуває в Азії особливо гострого характеру: кожна з 10 країн АСЕАН є учасницею власного набору з 5–6 угод «АСЕАН+1» із зовнішніми партнерами, 2–4 двосторонніх угод та щонайменше 2 плюрилатеральних угод (ВРЕП, КТПП). При цьому кожна угода має власний набір правил походження товарів (ROO), порогів «місцевого вмісту» та переліків «чутливих» продуктів. Підприємствам, що хочуть скористатись преференційними тарифами, доводиться ретельно аналізувати умови різних угод, що підвищує трансакційні витрати та знижує ефективний рівень використання преференцій. За оцінками, рівень використання преференцій у рамках АФТА в середньому становить лише 25–40% від потенційних [5; 6].

ВРЕП зробив суттєвий крок до розв'язання цієї проблеми через запровадження уніфікованих, наскрізних правил походження для всіх 15 членів. Механізм «акумуляції» дозволяє підприємствам включати до «регіонального вмісту» компоненти з будь-якої країни ВРЕП при визначенні права на

преференцію. Це дає змогу більш ефективно використовувати регіональні GVC і є одним із найбільш практично значущих нововведень угоди [14].

Варто зазначити і проблему дефіциту довіри як специфічного бар'єру, що є унікальним для азійського контексту. На відміну від ЄС, де інтеграція розвивалась на тлі спільного досвіду подолання Другої світової війни та спільних демократичних цінностей, азійські держави несуть важкий спадок колоніального минулого, двосторонніх конфліктів і незавершених суперечок щодо кордонів та морських зон. Японсько-корейська напруга навколо питань примусової праці часів Другої світової, японсько-китайські суперечки щодо островів Сенкаку/Дяоюйдао, В'єтнамо-китайські протиріччя у Південно-Китайському морі – всі ці проблеми породжують «дефіцит довіри», що безпосередньо обмежує готовність країн до поглиблення взаємозалежності [6; 27].

Цифровий розрив (digital divide) є ще одним бар'єром, що стрімко набуває практичного значення. За індексом цифрового розвитку (Digital Competitiveness Index IMD, 2023), у рамках ВРЕП співіснують цифрові лідери (Сінгапур – 4-е місце у світі, Австралія – 16-е, Японія – 32-е) та цифрові аутсайдери (Лаос – 59-е, Камбоджа – 60-е, М'янма – 63-є). Ця прірва ускладнює практичне впровадження е-commerce положень ВРЕП: малі підприємства у менш розвинених країнах не мають доступу до цифрової інфраструктури, необхідної для участі у транскордонній е-комерції. Подолання цифрового розриву є передумовою реалізації потенціалу цифрових положень угоди [6; 18; 43].

Екологічні та кліматичні виклики набувають дедалі більшого значення для азійської інтеграції. Введення ЄС Механізму вуглецевого коригування на кордоні (Carbon Border Adjustment Mechanism, CBAM) з 2026 р. безпосередньо торкається азійських виробників сталі, алюмінію та цементу, що постачають продукцію до Європи. Водночас усередині ВРЕП відсутні єдині стандарти вуглецевого ціноутворення, що може призвести до «вуглецевого демпінгу» – переміщення вуглецеємних виробництв до країн з нижчими екологічними вимогами. Розбудова регіонального вуглецевого ринку в Азії є стратегічним

завданням, вирішення якого потребує значної координації між членами ВРЕП і включення «зеленого» розділу до угоди при перегляді 2027 р. [6; 20; 43].

Четвертим є захист чутливих секторів та обмежений охоплення послуг. Попри декларований рівень тарифного охоплення у 90%, список виключень у ВРЕП є значним. Японія наполягала на захисті рису, пшениці, яловичини і молочної продукції – ключових «чутливих» позицій для свого сільськогосподарського сектору. Китай зберіг захист ряду промислових галузей; Індонезія – сталеварства та ряду АПК-секторів. Загалом, «чутливі» позиції або виключені з лібералізації, або поставлені на тривалі перехідні терміни від 15 до 20 років. Це суттєво знижує реальний ефект угоди відносно теоретичного максимуму [14; 16].

Сфера послуг є ще одним обмеженим компонентом ВРЕП: угода використовує підхід «позитивного списку» (positive list) для лібералізації послуг (тобто члени зобов'язуються відкрити лише чітко перелічені сектори), тоді як більш прогресивний підхід «негативного списку» (все відкрите, крім чітко зазначеного) застосовується у КТПП та угодах ЄС і США. Фінансові послуги, телекомунікації та деякі профільні послуги залишаються суттєво захищеними у більшості членів ВРЕП [3; 14].

Аналіз конкретних нетарифних бар'єрів у ключових секторах торгівлі між членами ВРЕП виявляє численні практичні перешкоди. У сільськогосподарській торгівлі: Японія зберігає тариф на рис у розмірі 778% (захищений від будь-яких угод), а санітарні вимоги (SPS) щодо імпорту м'яса, птиці та фруктів з членів АСЕАН залишаються дуже жорсткими. Австралія і Нова Зеландія застосовують суворі SPS-вимоги до імпорту продуктів харчування з країн Південно-Східної Азії. Китай, своєю чергою, вводить непередбачувані обмеження на імпорт (заборона австралійського вугілля у 2020–2023 рр., обмеження на австралійський ячмінь тощо) під прикриттям фітосанітарних вимог, використовуючи торгівлю як геополітичний інструмент. Це підриває довіру до ВРЕП як правового механізму [14; 16; 20].

У промисловому секторі ключовим прихованим бар'єром є система промислових субсидій. Китай надає масштабні субсидії пріоритетним галузям (сонячні панелі, акумулятори, електромобілі, сталь, алюміній) через численні механізми: прямі гранти, пільгові кредити державних банків, знижені ціни на електроенергію і землю для «пріоритетних» виробників, безмитний імпорту компонентів для переробних зон (SEZ). ВРЕП не включає обов'язкових дисциплін щодо промислових субсидій – ця сфера залишається «сірою зоною», що дозволяє Китаю зберігати конкурентні переваги свого промислового сектору попри формальну тарифну лібералізацію. КТПП, навпаки, містить більш жорсткі положення щодо державних підприємств і субсидій [14; 40].

Правова невизначеність у сфері захисту інтелектуальної власності (ІВ) є ще одним суттєвим бар'єром, що стримує трансфер технологій у рамках ВРЕП. Незважаючи на наявність у ВРЕП глави з ІВ, вона встановлює лише мінімальні стандарти, що відповідають угоді ТРІПС СОТ. КТПП містить значно вищі вимоги у сфері патентного захисту (продовження терміну дії патентів на фармацевтику, захист «нерозголошених даних» клінічних випробувань), авторського права (термін захисту 70+ років після смерті автора), захисту від обходу технологічних засобів захисту. Відсутність таких стандартів у ВРЕП знижує стимули для японських та корейських ТНК до передачі передових технологій партнерам по блоку, що обмежує «технологічне перетікання» (technology spillovers) від розвинених до менш розвинених членів [3; 14].

І п'яте – правова та інституційна неоднорідність. Азія є регіоном максимального різноманіття правових систем: загальне право (common law) – Сінгапур, Малайзія, Австралія, Нова Зеландія; цивільне право (civil law) – В'єтнам, Таїланд, Індонезія; соціалістичне право – Китай, Лаос, В'єтнам (гібрид); ісламське право – окремі сфери в Малайзії, Індонезії, Брунеї; японська система – Японія, Корея (гібрид цивільного і загального права). Це різноманіття суттєво ускладнює гармонізацію у сферах захисту ІВ, антимонопольного законодавства, вирішення інвестиційних спорів [3; 6].

Таблиця 3.1 – Комплексна класифікація бар'єрів для поглиблення азійської інтеграції

Група бар'єрів	Конкретні прояви	Ступінь впливу (1–5)	Прогрес у ВРЕП	Пропоновані рішення
Структурна асиметрія	Розрив ВВП/душу 1:37; відмінності в інституційній спроможності	5	SDT-режими; тривалі перехідні терміни	Фонд регіонального розвитку; capacity building
Нетарифні бар'єри	TBT, SPS, субсидії, держзакупівлі, ліцензування	5	Базові положення; потребує поглиблення	Взаємне визнання стандартів; регуляторна конвергенція
«Ефект спагеті боул»	350+ РТА з різними ROO; низький рівень використання преференцій	4	Часткова уніфікація через єдині правила ВРЕП	Розширення ВРЕП; MAC (MFN-based consolidation)
Захист чутливих секторів	Виключення АПК (рис, яловичина); промислові вилучення	4	Численні вилучення; 15–20-річні терміни	Поступова лібералізація; компенсаційні програми
Правова неоднорідність	Різні правові системи; неузгодженість стандартів ІВ та інвестиц. захисту	3	Базові положення ІВ та інвестицій	Гармонізація через рамкові конвенції
Дефіцит довіри	Геополітичні суперечності; ПКМ; Тайвань	5	Не вирішено; зовнішній чинник щодо угоди	Зміцнення діалогових механізмів; ЗМ-вільні зони
Цифровий розрив	Різна цифрова готовність; нерегульовані потоки даних	4 (зростає)	Окремі положення щодо e-commerce	DEFA ACEAN; підтримка цифр. інфраструктури
Зміна клімату та стандарти	Різні зобов'язання щодо CO ₂ ; вуглецеве мито ЄС (CBAM)	3 (зростає)	Відсутні прямі положення у ВРЕП	«Зелений» додаток до ВРЕП; регіональний вугл. ринок

Джерело: складено автором на основі [3; 5; 6; 14; 16]

Поглиблення інтеграції в Азії стримується комплексом економічних, політичних і технологічних бар'єрів. Найбільший вплив мають структурна асиметрія між державами, нетарифні обмеження та дефіцит довіри. Значний розрив у рівні економічного розвитку й інституційній спроможності ускладнює формування єдиних правил гри, тому навіть у межах ВРЕП застосовуються спеціальні режими та тривалі перехідні періоди для менш розвинених країн. Водночас численні нетарифні бар'єри — технічні стандарти, санітарні вимоги,

субсидії та обмеження держзакупівель — суттєво обмежують реальну свободу торгівлі, незважаючи на формальне зниження мит.

Додатковою проблемою є так званий «ефект спагеті боул» — велика кількість регіональних торговельних угод із різними правилами походження товарів, що створює складну й фрагментовану систему регулювання. ВРЕП частково вирішує цю проблему через уніфікацію правил, однак рівень використання преференцій залишається відносно низьким. Значний вплив також мають захист чутливих секторів економіки та правова неоднорідність регіону: держави не готові повністю відкривати аграрні чи стратегічні галузі, а відмінності у правових системах ускладнюють гармонізацію інвестиційних та інтелектуальних стандартів.

Окрему роль відіграють геополітичні та новітні технологічні виклики. Напруженість у Південно-Китайському морі, питання Тайваню та суперництво між США і Китаєм формують дефіцит довіри, який не може бути усунутий лише економічними угодами. Паралельно зростає значення цифрового розриву та кліматичних стандартів: країни регіону мають різний рівень цифрової готовності й неоднакові екологічні зобов'язання, що створює нові бар'єри для інтеграції. Тому серед ключових рішень розглядаються регуляторна конвергенція, підтримка цифрової інфраструктури, створення регіональних фондів розвитку та можливе доповнення ВРЕП «зеленими» і цифровими механізмами співпраці.

3.2 Вплив геополітичного протистояння на економічну єдність регіону

Геополітичне протистояння між США та Китаєм є, мабуть, найбільш суттєвим зовнішнім чинником, що визначає обрис і перспективи азійської інтеграції у 2020-х рр. Це протистояння є системним за характером і охоплює не лише торговельний, але й технологічний, фінансовий та безпековий виміри. Воно безпосередньо впливає на регіональні ланцюги постачання, інвестиційні рішення та можливість формування єдиної регіональної нормативної бази.

Торговельна війна, розпочата у березні 2018 р. запровадженням американських тарифів на сталь і алюміній та ескалована у травні 2018 р. тарифами на китайські товари, вартістю 34, потім 200 і зрештою 550 млрд дол., суттєво трансформувала структуру азійської торгівлі. У відповідь Китай ввів симетричні тарифи на американський імпорт. Станом на початок 2024 р. середній рівень американських тарифів на китайські товари становив близько 19,3%, а китайських на американські – около 21,1% – найвищий рівень за обома напрямками з 1930-х рр. [40].

«Фаза 1» торговельного перемир'я, укладена у січні 2020 р., дещо стабілізувала ситуацію, проте не усунула ключових структурних суперечностей. Адміністрація Байдена зберегла більшість тарифів Трампа, а у 2022–2024 рр. ще більше посилила обмеження у сфері технологій (напівпровідники, штучний інтелект, квантові обчислення). Пакет обмежень на експорт передових мікросхем (жовтень 2022 р.) суттєво обмежив доступ Китаю до технологій виробництва напівпровідників 14 нм і нижче [40].

Технологічний вимір американсько-китайської конкуренції справляє надзвичайно глибокий вплив на регіональні виробничі ланцюги. У жовтні 2022 р. США запровадили пакет «chip controls» – експортних обмежень на постачання до Китаю передових напівпровідникових мікросхем (менше 16 нм), обладнання для їх виробництва (ASML, Applied Materials, Lam Research) та надання інженерних послуг. До дотримання обмежень під тиском залучено ключових союзників: Нідерланди (ASML – монопольний виробник EUV-літографів) і Японію (Tokyo Electron, Shin-Etsu Chemical). Ці обмеження безпосередньо торкаються регіональних ланцюгів: Корея, Тайвань і Малайзія є ключовими учасниками напівпровідникових GVC і перебувають під тиском необхідності «вибрати сторону» [40; 41].

Ескалація технологічного суперництва стимулює регіональну реорганізацію напівпровідникового виробничого ланцюга. Малайзія (Пенанг) і В'єтнам стають центрами для перенесення операцій тестування та пакування чипів (back-end semiconductor manufacturing), відносно менш капіталоемних і

менш залежних від передових EUV-літографів. Індія, при підтримці США, прагне розбудувати власну напівпровідникову промисловість: у 2023 р. оголошено про субсидіювання будівництва першого чіп-заводу (Micron Technology у Гуджараті). Ці зміни є частиною глобальної тенденції до «regionalization» виробництва чіпів, що прискорює формування двох конкуруючих технологічних екосистем – орієнтованої на США і орієнтованої на Китай [40; 41].

Відповідаючи на геополітичний тиск, більшість середніх азійських економік обрала стратегію «омніхеджування» (omnihedging) – одночасної участі у конкурентних ініціативах великих держав без формального приєднання до жодного блоку. В'єтнам, наприклад, одночасно є членом ВРЕП (де домінує Китай), КТПП, IPEF і має Комплексне стратегічне партнерство і з США, і з Китаєм. Індонезія за президента Право Субіанто підтримує прагматичний курс: зберігає членство у ВРЕП, бере участь у діалозі з IPEF, залучає китайські ПП у нікелевий сектор і водночас зміцнює безпекові зв'язки з США. Ця стратегія балансування дозволяє малим і середнім державам максимізувати економічні вигоди від обох великих держав, однак ускладнює поглиблення формальних інтеграційних зобов'язань [6; 22; 27].

Дослідження Шафіга і Бгутти (2023) на основі GARCH-BEKK-моделей виявило значний ефект «волатильного спілловєру» (volatility spillover) від торговельної напруги США–Китай на фінансові ринки Японії, Кореї, Індії, Гонконгу та Сінгапуру. Середня інтенсивність спілловєру зросла у 2018–2020 рр. порівняно з попереднім десятиліттям. Водночас автори виявили асиметрію: ринки «ширшої» Азії сприймають торговельну напругу швидше через фінансовий канал, ніж через реальний торговельний [35].

Реструктуризація глобальних і регіональних ланцюгів постачання є найбільш відчутним прямим наслідком торговельної війни. Компанії усього світу активно реалізують три стратегії: «China+1» (додаткова площадка поряд з Китаєм), «friend-shoring» (розміщення виробництва у «друзьніх» країнах) та

«nearshoring» (наближення до ринку збуту). У всіх трьох випадках основними реципієнтами у Азії є В'єтнам, Індонезія, Таїланд, Малайзія та Індія [41].

Дослідження Liu et al. (2025) з використанням мережевого аналізу і CGE-моделювання показало, що, незважаючи на стратегію «China+1», виробничі структури «альтернативних» постачальників (насамперед В'єтнаму та Малайзії) залишаються глибоко інтегрованими у китайські ланцюги постачання вище за течією (upstream). Тобто простежується парадоксальна ситуація: прямий імпорт США з Китаю знижується, але непряма залежність від китайських компонентів та матеріалів через треті країни зростає. Це означає, що реального «від'єднання» (decoupling) ланцюгів постачання від Китаю поки не відбулося [41].

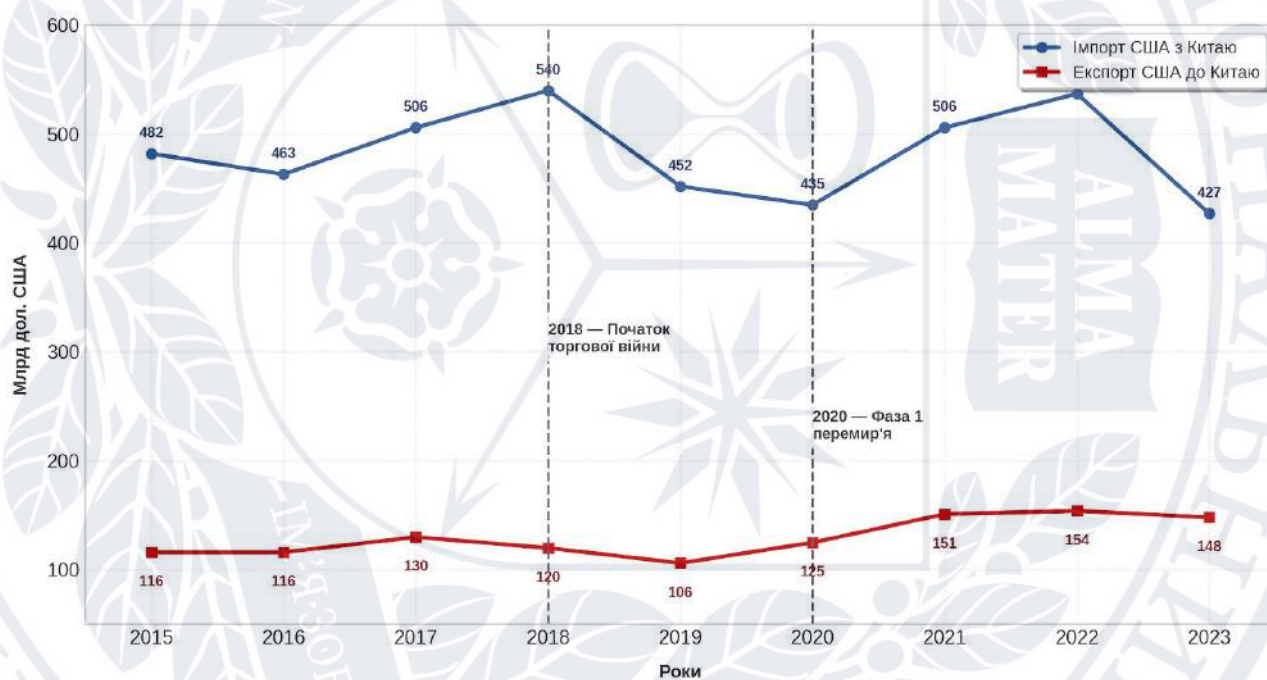


Рисунок 3.1 – Динаміка імпорту США з Китаю та експорту США до Китаю, 2015–2023 рр., млрд дол. США

Джерело: складено автором за допомогою Excel на основі [40]

Графік наочно демонструє, що попри політичні наміри США зменшити залежність від китайських товарів, повне розірвання економічних зв'язків (декаплінг) є складним процесом. Торговельні потоки хвилюподібно реагують на

геополітичні події, проте глибока взаємозалежність двох найбільших економік світу зберігається.

Ескалація геоекономічного протистояння та запровадження взаємних тарифних обмежень між Вашингтоном та Пекіном призвели до масштабної трансформації глобальних ланцюгів створення вартості (GVC). Торговельне відхилення (trade diversion) змусило міжнародні корпорації переорієнтувати постачання та диверсифікувати виробничі потужності поза межами КНР.

Комплексну оцінку наслідків цього процесу, а також ключові позитивні й негативні ефекти від зміни архітектури зовнішньої торгівлі для провідних економік Азійського регіону протягом 2018–2024 рр. систематизовано та представлено у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Вплив торговельної війни США–Китай на провідні економіки Азії (2018–2024 рр.)

Країна	Прямий ефект торг. відхилення	Позитивні наслідки	Негативні наслідки	Зміна частки в імпорті США, 2018→2023
1	2	3	4	5
В'єтнам	Найбільший бенефіціар	Масове перенесення виробництва (Samsung, Apple, Intel); зростання FDI і ВВП	Ризик транзитного реекспорту; навантаження на інфраструктуру; вразливість до тарифів самого В'єтнаму (2025)	+1,8 в.п. (до 3,8%)
Індонезія	Зростання нікелевого кластеру	Бенефіціар переносу виробництва EV-компонентів; зростання FDI у переробку нікелю	Волатильність обмінного курсу рупії; залежність від китайського капіталу в нікелі	+0,5 в.п.
Малайзія	Торг. відхилення в напівпровідниках	Зростання частки у виробництві мікросхем (Intel, Infineon); зростання FDI	Залежність від китайських компонентів вище за течією; ризик вторинних санкцій	+0,7 в.п. (до 2,2%)
Японія	Змішаний – два канали	Диверсифікація власних GVC з Китаю; зростання FDI в АСЕАН	Зниження японського корпоративного прибутку від Китаю; втрати в туризмі	-0,3 в.п.
Республіка Корея	Подвійна вразливість	Зростання частки корейського прямого експорту до США	Глибока залежність від Китаю в DRAM, батареях, хімії; санкції на Huawei-чипи	-0,4 в.п.

Країна	Прямий ефект торг. відхилення	Позитивні наслідки	Негативні наслідки	Зміна частки в імпорті США, 2018→2023
1	2	3	4	5
Індія	Потенційний «China+1»	Залучення FDI у смартфони (Foxconn, Apple); зростання фармацевтичного/текстильного експ.	Структурні обмеження: логістика, земля, трудове законодавство; повільна конверсія потенціалу в результати	+0,6 в.п. (до 2,8%)
АСЕАН загалом	Змішаний нетто-виграш	Зростання FDI та експ. до США; нові виробничі хаби	Зростаюча залежність від Китаю upstream; вразливість до ескалації	+3,5 в.п. (до 11,8%)

Джерело: складено автором на основі [12; 13; 15; 38; 40; 41]

Конкуренція між США і Китаєм у нормативному вимірі проявляється у протиставленні паралельних регіональних ініціатив. США, після виходу з ТТП у 2017 р., просувають Indo-Pacific Economic Framework for Prosperity (IPEF, 2022 р.) – рамковий механізм без тарифного компоненту, що охоплює чотири опори: (1) торгівля, (2) ланцюги постачання, (3) чиста економіка, (4) справедлива економіка. Серед 14 учасників IPEF – 7 членів ВРЕП (включно з Японією, Австралією, Кореєю, В'єтнамом, Індонезією, Малайзією, Філіппінами), які таким чином беруть участь одночасно в обох конкурентних форматах [21; 27].

Така «подвійна участь» є типовою стратегією більшості середніх і малих азійських держав: максимально зберегти економічні зв'язки з Китаєм, одночасно беручи участь у американських ініціативах з метою безпекового хеджування. Цей підхід дослідники позначають терміном «омніхеджування» (omnihedging). Він забезпечує гнучкість, але водночас ускладнює поглиблення інтеграційних зобов'язань і підвищує ризик залежності від геополітичного клімату [6; 27].

Територіальні суперечки у Південно-Китайському морі (ПКМ) між Китаєм та Філіппінами, В'єтнамом, Малайзією, Брунеєм і Тайванем є ще однією хронічною точкою напруги в регіоні. Хоча більшість членів АСЕАН прагнуть зберегти вигідні економічні зв'язки з Китаєм, безпекові побоювання обмежують їхню готовність до більш глибокої інституційної інтеграції. Доктрина «АСЕАН-централізму» частково слугує захисним механізмом: забезпечуючи всім членам

– незалежно від розміру – формально рівне місце за столом переговорів, вона обмежує можливості домінування одного великого гравця [6; 27].

3.3 Перспективи та стратегічні пріоритети розвитку

Попри численні виклики, перспективи поглиблення азійської інтеграції у середньостроковому горизонті (2025–2035 рр.) залишаються обґрунтовано оптимістичними. Цей оптимізм спирається на фундаментальні чинники: стійкий економічний динамізм регіону (середнє зростання ВВП 4–5% щорічно для АСЕАН), зростання середнього класу (за прогнозами Брукінського інституту – понад 3 млрд осіб в Азії до 2030 р.), цифровізацію та «зелений перехід» [4; 6; 18].

Ключовим стратегічним пріоритетом є підвищення якості зобов'язань у рамках ВРЕП: перехід від тарифного зниження до зниження НТБ і регуляторної конвергенції. ВРЕП передбачає перегляд ключових розділів через 5 і 10 років після набрання чинності (тобто у 2027 та 2032 рр.), що відкриває «вікно можливостей» для поглиблення зобов'язань. Особливо важливим є перегляд розділів щодо послуг (перехід до «негативного списку»), електронної комерції, конкуренції та державних підприємств [14].

Питання можливого приєднання нових членів – насамперед Індії та Гонконгу (що подав заявку у 2022 р.) – є одним із центральних у переговорному порядку денному ВРЕП. Повернення Індії до угоди стало б найбільш трансформативним кроком: додавши населення 1,44 млрд осіб і ВВП 3,4 трлн дол., воно збільшить загальний ВВП ВРЕП більш ніж на 13% і розширить частку блоку у світовій торгівлі. CGE-моделювання Li & Rocha (2023) показало, що приєднання Індії додасть членам ВРЕП ще 0,3–0,5 в.п. зростання реальних доходів [16].

Сценарний аналіз умов, за яких Індія може повернутись до ВРЕП, виявляє кілька можливих механізмів. По-перше, Нью-Делі може виторгувати «особливий пакет» захисних заходів: тривалі перехідні терміни для чутливих секторів (сталь, молоко, соняшникова олія), автоматичний «захисний механізм» (safeguard

clause) для дефіцитних балансових ситуацій з Китаєм, а також посилені вимоги до правил походження для блокування «транзитного демпінгу». По-друге, поглиблення відносин Індії зі США через торговельні переговори і технологічне партнерство (iCET) може дозволити Нью-Делі ризикнути на більш широке відкриття через ВРЕП, маючи потужнішу «американську страховку». По-третє, зростання внутрішнього виробничого потенціалу Індії (PLI-схеми, зростання FDI) може знизити побоювання щодо конкуренції з Китаєм [21; 34].

Перспектива цифрової інтеграції через DEFA відкриває особливо значні можливості для малого та середнього бізнесу (МСБ) регіону. За оцінками IFC, у АСЕАН більше 70 млн МСБ, що генерують понад 40% ВВП і забезпечують 85% зайнятості. Однак лише близько 4% МСБ беруть участь у транскордонній торгівлі – значно нижче, ніж у ЄС (~15%). Ключові бар'єри: висока вартість торгового фінансування, труднощі з митним оформленням, правила походження, мовні бар'єри. Цифрові платежі (QR-взаємозв'язок) і е-комерційні платформи (Shopee, Lazada) вже суттєво знижують ці бар'єри для малого бізнесу. DEFA покликана інституційно закріпити ці досягнення і поширити їх на весь регіон АСЕАН [6; 18; 43].

АСЕАН активно просуває Рамкову угоду про цифрову економіку АСЕАН (ASEAN Digital Economy Framework Agreement, DEFA), переговори щодо якої завершено у 2024 р. Угода охопить: транскордонні потоки даних; цифрову торгівлю та е-комерцію; захист конфіденційності (privacy); цифрові платежі та взаємоопераційність систем; цифровий захист прав споживачів; кібербезпеку. Цифрова економіка АСЕАН, за прогнозами Google, Temasek і Bain (2023), досягне 2 трлн дол. ВВП до 2030 р., що є потужним стимулом для формальної цифрової інтеграції [6; 18].

Платіжна інтеграція є ще одним перспективним виміром. Проект ASEAN QR code взаємозв'язку вже функціонує між Сінгапуром, Таїландом, Малайзією, Філіппінами та Індонезією, дозволяючи здійснювати роздрібні транскордонні платежі з мобільного телефону. Цей механізм знижує залежність від систем

SWIFT і VISA та відкриває перспективи фінансової інклюзії для малого бізнесу [6].

АСЕАН прийняла ціль у 35% відновлюваної енергії в загальному енергетичному міксі до 2025 р. і активно розробляє механізм регіонального вуглецевого ринку. Проект ASEAN Power Grid (інтегрована електрична мережа АСЕАН) є довгостроковою стратегічною ціллю, що дозволить обмінюватись електроенергією між членами, оптимізуючи використання відновлюваних джерел (сонячна – Малайзія, гідро – Лаос, геотерм. – Індонезія/Філіппіни). Перші транскордонні з'єднання вже функціонують між Таїландом, Лаосом і Малайзією [6; 43].

Торгівля «зеленими» товарами і технологіями (сонячні панелі, акумулятори, обладнання для вітрогенерації, е-транспорт) є одним із сегментів, де ВРЕП може генерувати значні додаткові торговельні потоки. Особливо перспективним є сектор електромобілів: Китай є провідним глобальним виробником EV і акумуляторів, Індонезія – провідним виробником нікелю (ключового компонента літій-нікель-марганець-кобальтових батарей). Перші ознаки формування «нікелевого ланцюга» між Китаєм та Індонезією вже зафіксовані у торговельній статистиці ВРЕП 2022–2023 рр. [1; 44].

Чіангмайська ініціатива з мультилатеризації (СМІМ) обсягом 240 млрд дол. є ключовим антикризовим механізмом АСЕАН+3. Наступним кроком може бути перетворення СМІМ на повноцінний Азійський монетарний фонд (AMF) – ідея, що обговорюється з часів азійської кризи 1997–1998 рр., але так і не реалізована через суперечності між Китаєм і Японією та спротив МВФ. Розвиток Азійського ринку облігацій (Asian Bond Markets Initiative, ABMI) є ще одним напрямом – він дозволяє залучати довгострокове фінансування у місцевих валютах, знижуючи «первородний гріх» (original sin) – вразливість до валютних ризиків [6; 32].

Реструктуризація GVC, стимульована торговельною війною і пандемією, відкрила для АСЕАН нові можливості позиціонування у більш складних і цінних ланках виробничих ланцюгів. Індонезія розбудовує «нікелевий хаб» із акцентом

на переробці (а не просто видобутку) сировини; В'єтнам нарощує виробничі потужності в електроніці (16% світового експ. смартфонів, 2023 р.); Малайзія – у напівпровідниковому тестуванні й упакуванні. Стратегічна ціль – сформувати «АСЕАН-вміст», що перевищує 40% у ключових продуктах, виробляючи «стійкіші» GVC, менш залежні від одного вузлового гравця [18; 41].

Зважаючи на суттєві геоекономічні зрушення, зумовлені торговельним протистоянням світових супердержав та перебудовою глобальних ланцюгів створення вартості, азійські країни змушені переходити від пасивного реагування до проактивного формування власного інтеграційного порядку денного. Подальша стійкість та динаміка економічного зростання регіону у довгостроковій перспективі залежатимуть від здатності учасників модернізувати чинні угоди, синхронізувати фінансові системи та здійснити «зелений» і цифровий перехід.

Таблиця 3.3 – Стратегічні пріоритети поглиблення азійської інтеграції на 2025–2035 рр.

Пріоритет	Конкретні заходи	Ключові гравці	Очікуваний ефект	Ризики реалізації	Горизонт
1	2	3	4	5	6
Поглиблення ВРЕП	Перегляд НТБ (2027, 2032 рр.); перехід до негат. списку послуг; розширення членства	Усі 15 + потенц. Індія	Додатк. 0,5–1,5% ВВП членів; 3–5 млн роб. місць	Геопол. суперечності; захист чутл. секторів	2025–2035
Цифрова DEFA	Трансгран. потоки даних; єдина система QR-платежів; е-підписи	АСЕАН; Сінгапур; В'єтнам	\$2 трлн цифр. ринок до 2030; фін. інклюзія МСП	Цифровий суверенітет; кіберзагрози	2024–2030
Зелена інтеграція	ASEAN Power Grid; вугл. ринок; «зелені» ланцюги EV	АСЕАН; Китай; Австралія; Японія	Зниження емісій; залучення зел. FDI \$200+ млрд	Різниця в кліматичних зобов'язаннях; СВМ ЄС	2025–2035
Фінансова інтеграція	Розширення СМІМ до АМІ; розвиток АВМІ; ASEAN QR-платежі	АСЕАН+3; АБР	Стійкість до криз; зниження валютної залеж.	Суперечності КНР–Японія; опір МВФ	2025–2030

Пріоритет	Конкретні заходи	Ключові гравці	Очікуваний ефект	Ризики реалізації	Горизонт
1	2	3	4	5	6
Розвиток рег. GVC	Нікелевий хаб Індонезія; напівпровідн. Малайзія; електрон. В'єтнам	АСЕАН; Японія; Корея	АСЕАН у топ-4 світ. ВВП до 2030; зниження залеж.	Залежність від кит. upstream; тех. бар'єри	2025–2035
Якісна інфраструктура	Japan FOIP; G7 PGI; BRI 2.0 (сталий підхід); ASEAN Power Grid	Японія; G7; Китай; АБР	Зв'язність регіону; зниження витрат логістики	Конкуренція моделей; борг. ризики	До 2035

Джерело: складено автором на основі [6; 14; 18; 20; 28; 29; 41]

Загальний стратегічний вектор азійської інтеграції на 2025–2035 рр. полягає у переході від «дрібкої» (shallow) до «глибокої» (deep) інтеграції у п'яти взаємопов'язаних вимірах: регуляторна конвергенція, цифрова інтеграція, зелений перехід, фінансова резилентність та розвиток регіональних GVC. Реалізація цього вектора потребує збереження двох фундаментальних принципів: «АСЕАН-централізму» як балансуючого механізму між великими державами та «відкритого регіоналізму», що запобігає ексклюзивній фрагментації регіонального простору по геополітичних лініях [6; 14; 27].

Сценарний аналіз дозволяє виокремити три можливі траєкторії розвитку азійської інтеграції до 2035 р. Оптимістичний сценарій («Азійська весна»): поглиблення ВРЕП, приєднання Індії, успішна реалізація DEFA, прогрес у «зеленій» інтеграції та стабілізація відносин США–Китай – може забезпечити сукупне зростання ВВП членів ВРЕП на 3–4%. Базовий сценарій («Управлений регіоналізм»): поступова реалізація ВРЕП без суттєвого поглиблення, обмежений прогрес у DEFA та «зеленій» інтеграції – +1,5–2,5%. Песимістичний сценарій («Геополітична фрагментація»): ескалація торговельної війни, відмова від ВРЕП ключовими гравцями, розкол по геополітичних осях – зниження потенційних вигід до 0–0,5% [27; 41].

Реалізація стратегічних пріоритетів азійської інтеграції вимагає вирішення низки ключових переговорних завдань у середньостроковій перспективі. По-

перше, запуск офіційних переговорів щодо включення «зеленого» розділу до ВРЕП при перегляді 2027 р.: регіональний вуглецевий ринок, взаємне визнання «зелених» сертифікатів, дисципліни щодо екологічних субсидій. По-друге, переговори щодо підвищення стандартів у сфері цифрової торгівлі (переведення e-commerce глави на стандарти «негативного списку», включення положень про потоки даних і захист джерельного коду). По-третє, розробка регіональних стандартів для «критичних мінералів» (нікель, кобальт, літій) – з огляду на значення цих матеріалів для «зеленого» енергопереходу і на те, що Індонезія, Філіппіни і Австралія є провідними виробниками у цьому сегменті [6; 14; 20; 44].

Для України, що перебуває у процесі євроінтеграції та одночасно прагне диверсифікувати торговельні зв'язки, азійський досвід регіональної інтеграції має важливий практичний і аналітичний вимір. По-перше, японська і корейська моделі залучення ПП через стратегічні партнерства і технологічні трансфери є корисним орієнтиром для повоєнної відбудови. По-друге, В'єтнам – країна, що успішно поєднала членство у ВРЕП і КТПП із угодою про ЗВТ з ЄС (EVFTA, 2020) – є релевантним прикладом «багатовекторної» торговельної лібералізації, яку Україна могла б частково наслідувати у взаємодії з азійськими ринками. По-третє, потенціал українського аграрного експорту (зернові, соняшникова олія, бобові) є значним для ринків АСЕАН, де Китай і В'єтнам є провідними імпортерами соняшникової олії, а Філіппіни та Індонезія – зерна [1; 18; 27].

Перспективним напрямом для академічних досліджень є поглиблений аналіз динамічних ефектів ВРЕП і КТПП на технологічний розвиток менш розвинених членів. Оскільки ВРЕП набрало чинності лише у 2022 р., реальних ex post даних для повноцінного аналізу ще недостатньо. Проте у горизонті 2025–2027 рр. очікується поява перших репрезентативних наборів даних, що дозволять провести ретельний ex post гравітаційний і DID-аналіз ефектів угоди – включаючи вплив на продуктивність на рівні фірм, структуру GVC, розподільні ефекти на заробітні плати і зайнятість. Ці результати будуть критично важливими для формування рекомендацій щодо перегляду угоди у 2027 р. [11; 16; 17].

Висновки до розділу 3

У третьому розділі визначено ключові виклики та перспективи поглиблення азійської економічної інтеграції в умовах дії ВРЕП та загострення геополітичного протистояння.

Встановлено, що основними бар'єрами інтеграції є: структурна асиметрія (розрив ВВП на душу населення між членами ВРЕП сягає 37 разів), домінування нетарифних бар'єрів (потенціал впливу яких у 10 разів перевищує тарифний), «ефект спагеті боул» через множинність РТА, захист чутливих секторів, правова неоднорідність, дефіцит довіри та цифровий розрив. Подолання цих бар'єрів потребує не стільки подальшої тарифної лібералізації, скільки регуляторної конвергенції та гармонізації стандартів.

Доведено, що геополітичне протистояння США та Китаю чинить подвійний вплив: з одного боку, стимулює реструктуризацію GVC та створює можливості для країн АСЕАН (стратегія China+1), з іншого – фрагментує регіон через конкуренцію паралельних ініціатив (ВРЕП vs. IPEF) та технологічні обмеження. Більшість азійських держав обрали стратегію «омніхеджування», що дозволяє зберігати економічні вигоди, але ускладнює поглиблення формальних інтеграційних зобов'язань.

Визначено стратегічні пріоритети розвитку на 2025–2035 рр.: поглиблення ВРЕП (перехід до негативного списку в послугах, розширення за рахунок Індії), цифрова інтеграція через DEFA, зелена трансформація (ASEAN Power Grid, регіональний вуглецевий ринок), розвиток фінансової резилентності (CMIM → AMF) та формування стійких регіональних GVC. Реалізація цих пріоритетів дозволить Азії перейти від «дрібно́ї» до «глибоко́ї» інтеграції, забезпечивши додаткове зростання ВВП у розмірі 1,5–4% залежно від сценарію.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз показав, що міжнародна економічна інтеграція є багаторівневим процесом, що охоплює форми від зони вільної торгівлі до повної економічної та монетарної інтеграції. Азійська модель, заснована на принципах «АСЕАН-шляху» і відкритого регіоналізму, якісно відрізняється від ексклюзивної інтеграції ЄС: вона спирається на консенсус, поступовість та ринково-орієнтовані механізми. Ця особливість є водночас джерелом гнучкості й адаптивності, але й бар'єром для поглиблення інтеграції.

Азійська інтеграція пройшла чотири виразних етапи: від заснування АСЕАН (1967) і першої торговельної лібералізації – через посткризову консолідацію після 1997–1998 рр. і «сплеск РТА» 2010-х рр. – до набрання чинності ВРЕП у 2022 р. На кожному етапі каталізаторами інтеграції слугували зовнішні шоки: фінансова криза 1997 р., американський вихід з ТТП (2017), пандемія COVID-19, торговельна війна США–Китай.

Набрання чинності ВРЕП з 1 січня 2022 р. стало переломним моментом: вперше 15 економік, включаючи тріаду Китай–Японія–Корея, поєднані єдиною угодою. Кількісна оцінка (CGE-аналіз Li & Rocha, 2023; GTAP-Dyn Zhang et al., 2025) переконливо показує, що потенціал ВРЕП реалізується передусім через «глибоку» регуляторну інтеграцію і зниження НТБ: повний ефект (+2,5% реальних доходів, +12,3% внутрішньоблокової торгівлі до 2035 р.) у 10 разів перевищує ефект від суто тарифного зниження (+0,21%).

Три провідні азійські економіки реалізують якісно різні інтеграційні стратегії. Китай є домінуючим гравцем за обсягами через BRI (\$1,05 трлн за 10 р.) та ВРЕП, але стикається із зростаючою недовірою партнерів. Японія пропонує нормативно-орієнтовану альтернативу через FOIP і «якісну інфраструктуру» та виступила архітектором КТПП. Індія зберігає «стратегічну автономію», балансуючи між великими державами поза основними форматами; її повернення до ВРЕП збільшило б сукупний ефект для членів ще на 0,3–0,5 в.п.

Аналіз бар'єрів виявив сім ключових груп перешкод для поглиблення інтеграції. Найбільш критичними є: значна структурна асиметрія (розрив ВВП на душу до 37 разів); збереження НТБ (їх ефект у 10 разів перевищує залишкові тарифи); «ефект спагеті боул» (350+ різних угод); захист чутливих секторів (15–20-річні перехідні терміни); дефіцит довіри між великими державами.

Геополітичне протистояння США–Китай є найбільш дестабілізуючим зовнішнім чинником для регіональної інтеграції. Взаємні тарифи понад 20%, технологічні санкції, конкуруючі ініціативи (IPEF vs ВРЕП) фрагментують регіон. Дослідження Liu et al. (2025) показує, що стратегія «China+1», попри масштабне перенесення прямих потоків, не призвела до реального «від'єднання» від китайських upstream GVC. Ряд країн АСЕАН (В'єтнам, Індонезія, Малайзія) виграв від торговельного відхилення, але одночасно глибше інтегрувався у китайські ланцюги постачання.

Стратегічні перспективи на 2025–2035 рр. охоплюють п'ять ключових напрямів: поглиблення ВРЕП (перехід до «глибокої» інтеграції при перегляді 2027 і 2032 рр.); цифрова інтеграція через DEFA (ринок \$2 трлн до 2030 р.); зелена трансформація (ASEAN Power Grid; нікелевий EV-ланцюг); фінансова інтеграція (СМІМ→AMF, АВМІ); розвиток регіональних GVC з підвищенням «АСЕАН-вмістом». Сценарний аналіз показує: за оптимістичного сценарію члени ВРЕП можуть досягти сукупного зростання ВВП на +3–4% до 2035 р.

Практичне значення дослідження виходить за межі суто азійської проблематики. Для України в контексті повоєнного відновлення та євроінтеграції досвід азійської моделі «відкритого регіоналізму», поступової інтеграції та балансування між великими державами може слугувати аналітичним ресурсом при розробці стратегії диверсифікації торговельних партнерств. Крім того, азійські ринки – насамперед АСЕАН, Японія і Корея – є перспективними напрямками для українського сільськогосподарського, металургійного та ІТ-експорту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козак Ю. Г., Лук'яненко Д. Г., Макогон Ю. В. Міжнародна економіка: навч. посіб. / за ред. Ю. Г. Козака, Д. Г. Лук'яненка, Ю. В. Макогона. 4-те вид. – Київ: ЦУЛ, 2019. 416 с.
2. Філіпенко А. С. Міжнародні економічні відносини: теорія: підручник. Київ: Либідь, 2008. 408 с.
3. Мазаракі А. А., Мельниченко С. В., Ільїн В. В. Регіональна економічна інтеграція в умовах глобалізації: монографія. Київ : КНТЕУ, 2017. 280 с.
4. Рокоча В. В., Плотніков О. В., Новицький В. Є. Транснаціональні корпорації: навч. посіб. Київ: Таксон, 2001. 304 с.
5. Пузій О. М. Економічна спільнота АСЕАН: формування, розвиток та перспективи // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2020. № 2. С. 5–18.
6. Armstrong S., Drysdale P. The Implications of the Regional Comprehensive Economic Partnership for Asian Regional Architecture // Regional Comprehensive Economic Partnership: Implications, Challenges, and Future Growth of East Asia and ASEAN / ed. by F. Kimura et al. – Singapore : ERIA, 2022. – P. 247–267. URL: <https://ideas.repec.org/h/era/chaptr/2022-rcep1-9.html>
7. Asian Development Bank. Regional Comprehensive Economic Partnership Free Trade Agreement [Electronic resource]. URL: <https://aric.adb.org/fta/regional-comprehensive-economic-partnership>
8. Dayoub B. et al. The Belt and Road Initiative's Impact on Tourism and Heritage along the Silk Roads // PLOS ONE. 2024. Vol. 19, Issue 7. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC11257252/>
9. Kimura F., Thangavelu S. M., Narjoko D. Regional Comprehensive Economic Partnership: Implications, Challenges, and Future Growth of East Asia and ASEAN. – Singapore: ERIA, 2022. URL: <https://ideas.repec.org/b/era/eriabk/2022-rcep1.html>
10. Kimura F., Urata S., Thangavelu S. M., Narjoko D. The Regional Comprehensive Economic Partnership: Challenges and Opportunities for ASEAN and

East Asia // Dynamism of East Asia and RCEP. – Singapore: ERIA, 2022. URL: <https://ideas.repec.org/h/era/chaptr/2022-rcep2-1.html>

11. Jackson K., Shepotylo O. Transforming East Asia: Regional Integration in a Trade War Era // Open Economies Review. – 2023. – Vol. 34, No. 3. – P. 657–672. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11079-022-09698-y>

12. Chin M. Y., Ong S. L., Foo L. P. ASEAN-4 China FDI and Vertical Intra-Industry Trade Links Amid the US-China Trade War – A Spatial Panel Analysis // SAGE Open. – 2026. – Vol. 16, Issue 1. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/21582440251410197>

13. Luo W. et al. East Asia Decouples from the United States: Trade War, COVID-19, and East Asia's New Trade Blocs: Working Paper 20-09. – Washington, D.C.: Peterson Institute for International Economics, 2020. URL: <https://ideas.repec.org/p/iie/wpaper/wp20-09.html>

14. The Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) and its impacts on the environment. Center for Environmental Concerns. URL: <https://www.cecphils.org/read-the-regional-comprehensive-economic-partnership-rcep-and-its-impacts-on-the-environment/>

15. Mahendra A. US-China Trade War on ASEAN Region: Oligopoly or Systemic Market Structure? // Cogent Business & Management. – 2024. – Vol. 11, No. 1. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23311975.2024.2306686>

16. Li T., Rocha N. Estimating the Economic Impacts of the Regional Comprehensive Economic Partnership // Journal of Asian Economics. 2023. Vol. 86. – Art. 101607. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2667111523000075>

17. Tang X. et al. The Impact of RCEP on Trade and FDI for East and Southeast Asian Economies // Transnational Corporations Review. 2025. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1925209925000348>

18. McKinsey Global Institute. Asia at the Forefront of Global Trade [Electronic resource]. – 2024. URL: <https://www.mckinsey.com/featured-insights/future-of-asia/asia-the-epicenter-of-global-trade-shifts>

19. Thangavelu S. M., Urata S., Narjoko D. The Post COVID-19 and RCEP: Pandemic Recovery in East Asia // Regional Comprehensive Economic Partnership. – Singapore : ERIA, 2022. P. 171–194.
20. Zhang Q. et al. Impacts of RCEP's Trade Barrier Reductions on China's Agricultural Trade: A GTAP Simulation // PMC. 2025. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12244828/>
21. South Asian Voices. India's Indo-Pacific Approach in 2024 and Vision for 2025 [Electronic resource]. 2025. URL: <https://southasianvoices.org/geo-f-in-r-india-indo-pacific-2024-12-31-2024/>
22. Insebayeva S., Noda A. India and Japan in the Indo-Pacific: Secondary Powers' Strategies amid the Intensifying US-China Rivalry // Journal of Indian and Asian Studies. 2024. Vol. 5, No. 2. URL: <https://www.worldscientific.com/doi/10.1142/S2717541324400059>
23. India in the Indo-Pacific: Perceptions, Responses and Challenges / ed. by G. Singh. – Springer, 2025. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-97-9226-9_6
24. CUTS Global. India's Indo-Pacific Strategy: Strengthening Partnerships and Navigating Challenges. 2024. URL: <https://cuts-global.org/pdf/briefing-paper-5-Indias-indo-pacific-strategy-strengthening-partnerships-and-navigating-challenges.pdf>
25. Song L. Impact of the US Indo-Pacific Strategy on China-India Economic Cooperation // Transactions on Social Science, Education and Humanities Research. 2024. Vol. 9. P. 74–83. URL: <https://wepub.org/index.php/TSSEHR/article/view/2175>
26. Liu P. et al. China's Integration in the Asia-Pacific Regional Economic Cooperation // PLOS ONE. 2022. Vol. 17, No. 10. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9558806/>
27. National Bureau of Asian Research. Strategic Asia: Reshaping Economic Interdependence in the Indo-Pacific. 2023. URL: <https://www.nbr.org/publication/strategic-asia-reshaping-economic-interdependence-in-the-indo-pacific/>

28. Xinhua. Economic Watch: RCEP, a Catalyst for Recovery, Regional Integration in Asia-Pacific. 2023. URL: <https://english.news.cn/20230102/a11108e2bd604d8e86b5ca11745993c0/c.html>
29. Xinhua. RCEP Showcases Success of Open World Economy [Electronic resource]. 2025. URL: <https://english.news.cn/20250102/702dcf44aaad46c68dd05681b8352dc4/c.html>
30. Zhou L. et al. A Study on the Belt and Road Initiative's Trade and Its Influencing Factors: Evidence of China-South Asia's Panel Data // PLOS ONE. 2023. Vol. 18, No. 4. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10104349/>
31. Qin B., Zeng D., Gao A. Convergence Effect of the Belt and Road Initiative on Income Disparity: Evidence from China // Humanities and Social Sciences Communications. 2022. Vol. 9. Art. 318. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9466325/>
32. Guo J., Wang Z. Spillover Effects of RMB Exchange Rate among RCEP Member Countries // PLOS ONE. 2023. Vol. 18, No. 6. 33. Bharti M. S. China's Belt and Road Initiatives (BRI) in South Asia and Its Policy Challenges to India // Asian Journal of Political Science. 2023. Vol. 32, No. 1. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/09715231231218827>
33. India's Strategic Autonomy in South Asia: Implications for the Indo-Pacific Region // Journal of the Indian Ocean Region. 2025. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/19480881.2025.2582405>
34. Shafique A., Bhutta N. T. Mean and Volatility Spillover in Asian Economies: Evidence from Trade War // PLOS ONE. 2023. Vol. 18, No. 11. – e0292819. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10635448/>
35. Wu X., Yong C. C., Lee S. T. Addressing the COVID-19 Shock: The Potential Job Creation in China by the RCEP // International Journal of Environmental Research and Public Health. 2022. Vol. 19, No. 23. Art. 15867.
36. ASEAN Secretariat. ASEAN Statistical Highlights 2023. – Jakarta : ASEAN Secretariat, 2023. URL: <https://www.aseanstats.org/wp-content/uploads/2023/10/ASH-2023-v1.pdf>

37. ASEAN Secretariat. Exploring Intra-ASEAN Merchandise Trade. – Jakarta : ASEAN Secretariat, 2024. URL: <https://www.aseanstats.org/wp-content/uploads/2024/05/ASB-202405-03.pdf>
38. Wang J. et al. The Influence of the Belt and Road Initiative on China's Advancement in Global Value Chains // International Journal of Business Science & Applied Management. 2025. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10971475.2025.2526259>
39. Li J. et al. The Return of Protectionism: Prospects for Sino-US Trade Relations in the Wake of the Trade War // China Economic Review. 2024. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666933124000443>
40. Liu K. et al. Global Supply Chain Reallocation and Shift under Triple Crises: A U.S.-China Perspective. arXiv, 2025. URL: <https://arxiv.org/pdf/2508.06828>
41. ASEAN Secretariat. ASEAN Statistical Yearbook 2023. – Jakarta : ASEAN Secretariat, 2023. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/2023/12/ASEAN-Statistical-Yearbook-2023.pdf>
42. ASEAN Secretariat. End-Term Review of the AEC Blueprint 2025 [Electronic resource]. 2025. URL: <https://vntr.moit.gov.vn/index.php/news/tong-ket-trien-khai-ke-hoach-tong-the-cong-dong-kinh-te-asean-2025>
43. Guo Q., Wen J. Are China's Renewable Energy Products Competitive in the Context of RCEP? // SAGE Open. 2024. Vol. 14, No. 2.
44. Atkins M., Peitz C. The World's Largest Free Trade Agreement RCEP and Its Financial Markets – A Perspective on Volatility and Risk: Working Papers Dissertations 113. Paderborn: Paderborn University, 2023.